

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Čeština v komunikaci neslyšících

Bakalářská práce

Neslyšící tlumočníci v pracovním týmu

Autor: Kateřina Pešková

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Červinková Houšková

Praha 2008

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: Neslyšící tlumočníci v pracovním týmu zpracovala samostatně, využití prameny uvádím v seznamu literatury.“

V Praze dne 28. května 2008

Děkuji tímto Mgr. Kateřině Červinkové Houškové za vedení práce, neslyšícím tlumočnickům Bc. Radce Novákové a Bc. Petru Vysučkovi za předání cenných zkušeností a rad, především pak BcA. Naděe Dingové za trvalou podporu a inspiraci.

1.	ÚVOD	5
2.	TLUMOČENÍ – ZÁKLADNÍ TERMÍNY	7
2.1	KDO JE TO TLUMOČNÍK?	7
2.2	TLUMOČENÍ V RÁMCI JEDNOHO JAZYKA, TLUMOČENÍ MEZIJAZYKOVÉ	8
2.3	TLUMOČENÍ SIMULTÁNNÍ A KONSEKUTIVNÍ	9
2.4	TLUMOČENÍ INDIVIDUÁLNÍ A SKUPINOVÉ	10
2.5	TLUMOČENÍ V TÝMU	10
3.	TÝMOVÉ TLUMOČENÍ	11
3.1	TÝMOVÉ TLUMOČENÍ – ZA JAKÝCH OKOLNOSTÍ SE TLUMOČÍ V TÝMU	11
3.1.1	<i>Rozsah tlumočené situace</i>	12
3.1.2	<i>Obsah tlumočené situace</i>	12
3.1.3	<i>Charakter tlumočené situace</i>	12
3.2	TÝMOVÉ TLUMOČENÍ – DRUHY SPOLUPRÁCE	13
3.2.1	<i>Sřídání pozice aktivní tlumočnick – pasivní tlumočnick</i>	13
3.2.2	<i>Tlumočení s podpůrným tlumočnickem</i>	14
3.2.3	<i>Tlumočení s relay tlumočnickem</i>	15
4.	TÝMOVÉ TLUMOČENÍ S NESLYŠÍM TLUMOČNÍKEM V TÝMU	17
4.1	JAKÉ POŽADAVKY BY MĚL SPLŇOVAT NESLYŠÍCÍ TLUMOČNÍK?	17
4.2	NESLYŠÍCÍ TLUMOČNÍK A ETICKÝ KODEX	19
4.3	PRAVIDLA PRO TÝMOVÉ TLUMOČENÍ S NESLYŠÍCÍM TLUMOČNÍKEM	23
4.3.1	<i>Kdo rozhoduje o přizvání neslyšícího tlumočnicka do týmu</i>	23
4.3.2	<i>Obecná pravidla pro tlumočení v týmu s neslyšícím tlumočnickem</i>	24
4.3.3	<i>Odměna pro neslyšícího tlumočnicka za tlumočnickou službu</i>	24
4.3.4	<i>Průběh tlumočení v týmu můžeme rozdělit do 3 fází:</i>	25
5.	NESLYŠÍCÍ TLUMOČNÍK V PRACOVNÍM TÝMU – PRAKTICKÉ SITUACE	27
5.1	RELAY TLUMOČENÍ S NESLYŠÍCÍM TLUMOČNÍKEM V TÝMU	27
5.1.1	<i>Tlumočení mezinárodního znakového systému</i>	27
5.1.2	<i>Tlumočení cizího znakového jazyka</i>	31
5.1.3	<i>Tlumočení v situacích, které jsou pro neslyšícího klienta psychicky náročné a které mohou ovlivnit jeho projev/porozumění</i>	33
5.1.4	<i>Tlumočení pro neslyšící klienty se specifickými jazykovými potřebami</i>	35
5.1.5	<i>Tlumočení pro neslyšící klienty s narušenou komunikační schopností</i>	37
5.2	NESLYŠÍCÍ TLUMOČNÍK JAKO PODPŮRNÝ TLUMOČNÍK V TLUMOČNICKÉM TÝMU	39
5.3	NESLYŠÍCÍ TLUMOČNÍCI NA POSTU AKTIVNÍ – PASIVNÍ TLUMOČNÍK	42
6.	JINÉ SITUACE, VE KTERÝCH FIGURUJE NESLYŠÍCÍ TLUMOČNÍK	45
6.1	UMĚLECKÉ TLUMOČENÍ	45
6.2	KOMUNITNÍ TLUMOČENÍ	46
6.3	TLUMOČENÍ PRO HLUCHOSLEPÉ KLIENTY	47
6.4	TLUMOČENÍ VE VZDĚLÁVÁNÍ	47
7.	SITUACE NESLYŠÍCÍCH TLUMOČNÍKŮ V ČESKÉ REPUBLICE	50
8.	ZÁVĚR	51
9.	RESUME	52
10.	POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA	53

1. Úvod

Týmové tlumočení je v tlumočnické praxi mnohých našich zahraničních kolegů zcela běžným jevem, naproti tomu v České republice je teprve v počátcích. Neslyšící tlumočníci, jež jsou podle zkušeností našich zahraničních kolegů pro tlumočení pro neslyšící obecně velkým přínosem, pracují nejčastěji právě v tlumočnických týmech. V našem prostředí neslyšící tlumočníci začali působit poměrně nedávno a stále ještě není obvyklé, aby byli do tlumočnických týmů přizváni.

Hlavním cílem této práce je tedy především podat ucelený přehled o tom, kdo jsou to neslyšící tlumočníci, v jakých situacích a jakým způsobem je možné utvářet s nimi tlumočnické týmy. Dále se pokusím zodpovědět základní otázky, které se vztahují k působení a funkci neslyšících tlumočnicků v tlumočnickém týmu z organizačního i etického hlediska a k lingvistickým a technickým aspektům tlumočení.

Hlavní část práce lze rozdělit na tři části:

1. Vymezení pravidel pro práci v týmu obecně, neboť pouhé přizvání neslyšícího tlumočnicka není samo o sobě efektivní, pokud spolupráce mezi tlumočnickými neprobíhá podle jasně daných pravidel.

2. Vymezení toho, kdo je to neslyšící tlumočnick, v jakém vztahu je k etickému kodexu a podle jakých pravidel fungují tlumočnické týmy s neslyšícím tlumočnickem.

3. Představení konkrétních modelových situací, ve kterých je vhodné přizvat neslyšícího tlumočnicka, a nastínění problémů, které mohou nastat.

První kapitola je věnována vymezení základních požadavků pro práci tlumočnicka a termínů, které s touto profesí souvisejí, a to nejen v prostředí znakových jazyků, neboť práce se do určité míry snaží ukázat, že tlumočení pro neslyšící vychází ze stejných principů jako tlumočení jazyků mluvených.

Závěr práce shrnuje situaci neslyšících tlumočnicků u nás, jedna z kapitol je věnována situacím, v nichž sice mohou působit neslyšící tlumočníci, ale které jsou svým způsobem zvláštní, neboť stojí na hranici mezi tlumočením a interpretací, nebo se nejedná o tlumočení v týmu, popřípadě jsou to situace, které jsou jinak neobvyklé. Otevírá se tak prostor pro další zkoumání této problematiky a pro další využití neslyšících tlumočnicků, a tím i k dalšímu zkvalitnění tlumočnických služeb.

Při psaní této práce jsem vycházela z termínů, situací a jejich pravidel v prostředí tlumočení mluvených jazyků a aplikovala je na situaci neslyšících tlumočnicků, neboť se domnívám, že jsou prověřená a funkční a pro neslyšící tlumočnický stejně vhodná. Informace, na jejichž základě jsme zpracovala pasáže zaměřené na neslyšící tlumočnický, jsem získávala z publikací, článků a webových stránek uvedených v závěrečném přehledu literatury, velkou inspirací bylo také setkání s tlumočnický na konferenci EFSLI (European Forum of Sign Language Interpreters), která se konala v roce 2006 v Praze a na níž jedním z diskutovaných témat byla právě spolupráce s neslyšícími tlumočnický.

Nedílnou součástí práce byly konzultace s neslyšícími tlumočnický působícími u nás.

2. Tlumočení – základní termíny

Tlumočnickem cizího jazyka se nestává každá osoba, která daný cizí jazyk ovládá, stejně tak ani každý neslyšící není automaticky neslyšícím tlumočnickem jenom proto, že neslyší.

Tlumočení je profese, tlumočníci se musejí vzdělávat, pracovat podle určitých pravidel a vybírat vhodné pracovní postupy.

V této kapitole si stručně představíme práci tlumočnicka v obecném pojetí, neboť neslyšící tlumočníci tato základní kritéria pro vykonávání práce tlumočnicka splňují a na stejných principech i pracují.

Specifika práce neslyšících tlumočnicků se pokusím objasnit v dalších kapitolách.

2.1 Kdo je to tlumočnick?

Tlumočnick je osoba, která zprostředkovává komunikaci mezi dvěma stranami, jež nemají společný prostředek komunikace.

Základní předpokladem pro vykonávání profese tlumočnicka je kompetence v jazycích, mezi kterými tlumočí. První jazyk neboli jazyk mateřský se v oblasti tlumočení označuje termínem L1. V jazyce L1 přemýšlíme, máme schopnost se v něm plynule vyjadřovat, diskutovat na nejrůznější témata, pomocí výběru vhodných jazykových prostředků dosahovat komunikačních záměrů. V tomto jazyce rozlišujeme i nejdrobnější významové nuance.

Termín L2 odkazuje k jazyku, který jsme se naučili dodatečně (řízeným studiem nebo přirozenou interakcí s rodilými uživateli tohoto jazyka), je to jazyk, ve kterém také můžeme bez větších problémů diskutovat na mnoho témat, můžeme však mít problémy s odbornými termíny a odbornými tématy, na mluveném projevu mohou být znát stopy přízvuku. Uživatel na úrovni L2 nemusí rozpoznat podtext sdělení, obtížnou oblastí pro porozumění může být i humor.

L3 je jazyk, ve kterém v zásadě rozumíme všemu, co je explicitně vyjádřeno, můžeme však mít problémy s produkcí mluvených nebo psaných projevů v tomto jazyce. V L3 jazyce jeho uživatel špatně pracuje s gramatickými pravidly, problémy má i s výběrem adekvátních slov (srov. Alcron – Humphrey, 2001, s. 7.1-7.3).

L1, L2, L3 vyžíváme v oblasti tlumočení pro vymezení stupně znalosti určitého jazyka uživatelem. Tlumočnický výkon by se měl držet pravidla, že znalosti jazyků, mezi nimiž tlumočí, by měly být na úrovni L1 nebo L2 pro zdrojový/výchozí jazykem (jazyk, v němž je pronášena originální promluva mluvčího a z něhož se tlumočí do jazyka dalšího), tato úroveň je taktéž vhodná pro jazyk cílový (jazyk, do něhož tlumočnický originální projev převádí). Znalost jazyka na úrovni L3 je však vhodná pouze pro jazyk zdrojový, nikoli však jazyk cílový.¹

Kromě jazykových kompetencí by pro tlumočnicka měla být samozřejmostí i znalost kulturního prostředí, z něhož účastníci komunikace pocházejí. Jde především o tzv. bilingvní a bikulturní přístup k tlumočení, kdy tlumočnický při převodu sdělení z jednoho jazyka do druhého zohledňuje i kulturní a společenské odlišnosti komunikantů, čímž ve výsledku přispěje k přesnějšimu a adekvátnějšimu převodu sdělení (srov. Dingová, 2006).

Dalšími předpoklady pro práci tlumočnicka je kultivovaný jazykový projev a schopnost přizpůsobit výběr jazykových prostředků konkrétní situaci.

Dále musí mít tlumočnický pro tuto práci obecné osobnostní předpoklady: musí být schopen zvládnout psychický nápor, kterému je při tlumočení vystavován, musí umět pružně reagovat na aktuální podněty v situacích, ve kterých tlumočí, a musí mít schopnost empatie, tedy vcítění se do potřeb a pocitů svých klientů.

Kromě těchto předpokladů je pro práci tlumočnicka nezbytné, aby byl schopen připravit se na tlumočenou situaci, tedy nastudovat písemné a jiné podklady, na jejichž základě bude tlumočit, aby dokázal komunikovat s oběma stranami, pro něž bude tlumočit, a aby byl schopen zajistit si pro svoji práci odpovídající technické a organizační zázemí.

2.2 Tlumočení v rámci jednoho jazyka, tlumočení mezijazykové

Tlumočení nemusí vždy probíhat jen mezi dvěma jazyky, ale i v rámci jednoho jazyka. Tlumočení mezi dvěma jazyky je nejčastější tlumočnickou situací: v této situaci

¹ Šebková, Helena., Úvod do tlumočnické profese. Seminář konaný dne 11. 3. 2007 v rámci Certifikačního vzdělávacího programu České komory tlumočnicků znakového jazyka.

proti sobě stojí mluvčí různých jazyků, kteří nemají společný komunikační kód, a tak je ke zprostředkování jejich vzájemné komunikace přizván tlumočnick.

S tlumočením v rámci jednoho jazyka, respektive v jeho kontinuu, se můžeme setkat v situacích, kdy komunikační partneři jsou sice mluvčími jednoho jazyka, ale idiolekt² jednoho z nich je natolik odlišný od normy tohoto jazyka, že by komunikace mezi nimi nebyla plnohodnotná. V tomto případě může být přizván tlumočnick, zpravidla rodilý mluvčí daného jazyka, který komunikaci mezi oběma stranami zajistí (srov. Minns, 2005).

Dalším způsobem tlumočení v rámci jednoho jazyka je tzv. transliterace. Transliterace je proces, během něhož měníme pouze formu jednoho jazyka, v prostředí znakových jazyků máme transliterací na mysli převod mluveného jazyka do jeho manuální podoby³ (srov. Alcron – Humhley, 2001, s. 7.5-7.6).

2.3 Tlumočení simultánní a konsektivní

Podle délky zpracování informace rozlišujeme tlumočení simultánní a tlumočení konsektivní. Simultánní tlumočení je typ tlumočení, kdy tlumočnick tlumočí projev mluvčího ve stejnou dobu, kdy je pronášen (zpoždění je jen několik málo vteřin). Konsektivním tlumočením naopak označujeme ten typ tlumočení, kdy tlumočnick tlumočí určité ohraničené celky projevu mluvčího. Tlumočnick může při konsektivním tlumočení tlumočit třeba jen několik vět, nebo i několikaminutový projev – záleží na schopnostech tlumočnicka a na charakteru konkrétní situace.

Zásadní rozdíl mezi simultánním a konsektivním tlumočením tedy spočívá v tom, že u simultánního tlumočení mluvčí nečeká na překlad tlumočnicka a svůj projev přednáší v celku, u konsektivního mluvčí dělá mluvčí pauzy a čeká, až tlumočnick jeho projev přetlumočí. Každý z těchto typů je jinak náročný, má jiné výhody a nevýhody a klade na tlumočnicka rozdílné nároky.

Simultánní typ tlumočení je velmi frekventovaný především v prostředí tlumočení znakových jazyků – znakové jazyky jsou svou povahou vizuálně-motorické, nikoliv audio-orální jako jazyky mluvené, takže se vzájemně neruší, jsou-li produkovány

² Idiolekt je „jazykový systém jednotlivce představující vždy individuální výběr z (národního) jazyka a směs rysů lokálních, sociálních aj.“ (Čermák, 2004, s. 245).

³ V našem prostředí jde o znakovanou češtinu.

současně, a nevyžadují tak žádné speciální technická zařízení jako při tlumočení jazyků mluvených⁴.

2.4 Tlumočení individuální a skupinové

Podle počtu klientů rozdělujeme tlumočení na tlumočení individuální, kdy tlumočnick tlumočí pouze pro jednoho klienta, a tlumočení skupinové, kdy tlumočí pro více klientů.

Při individuálním tlumočení pro neslyšící se často jedná o tzv. komunitní tlumočení, tedy tlumočení na úřadech, u lékaře atd. U tohoto typu tlumočení se velmi často jedná o situace pro klienta osobní, mnohdy nepříjemné, a tlumočnick to musí mít na paměti. Dalším rysem komunitního tlumočení je fakt, že se na něj lze jen velmi obtížně připravit – tlumočnick předem většinou neví, co bude tlumočit, musí tedy mít v zásobě řešení nouzových situací a musí umět rychle reagovat.

Tento typ tlumočení vyžaduje od tlumočnicka především zvolení vhodných jazykových prostředků⁵ a citlivý přístup ke klientovi a k celé tlumočené situaci, neboť při těchto situacích je neslyšící klient v interakci nejčastěji se slyšícím komunikačním partnerem, který nemá o neslyšících žádné informace a který není zvyklý na přítomnost tlumočnicka. Je tedy nezbytné slyšícího partnera do situace vhodným způsobem uvést.

Se skupinovým tlumočením se nejčastěji setkáváme při tlumočení ve vzdělávání, na konferencích atd., jde tedy o tlumočení veřejné. Tlumočnick je na takovýto druh tlumočení objednáán s určitým předstihem, může se tedy na situaci předem připravit.

2.5 Tlumočení v týmu

V situaci, kdy je přítomen pouze jeden tlumočnick, se běžně užívá termín tlumočení, je-li v situaci přítomno tlumočnicků více, pracujeme s termínem tlumočení týmové.

⁴ Šebková, Helena:, Úvod do tlumočnické profese. Seminář konaný dne 11. 3. 2007 v rámci Certifikačního vzdělávacího programu České komory tlumočnicků znakového jazyka.

⁵ Podle Etického kodexu tlumočnicka (online) následuje tlumočnick typ komunikace preferovaný klientem.

3. Týmové tlumočení

Neslyšící tlumočníci svoji práci nejčastěji vykonávají v tlumočnickém týmu. Je tedy na místě vymezit, co je to týmové tlumočení, za jakých okolností se k týmovému tlumočení přistupuje a jaké možnosti spolupráce v týmu se nabízejí.

Týmové tlumočení obecně je pro všechny zúčastněné tlumočnické týmy vždy určitou výzvou. Mnozí mohou mít pocit, že se jedná o relativně jednoduchou záležitost, úskalí, která však před účastníky týmu vyvstávají, jsou poměrně různorodá, a je tedy nezbytná důkladná příprava celého tlumočnického týmu. Situace týmového tlumočení u nás je navíc často komplikována malou zkušeností s touto formou spolupráce a faktem, že mnozí tlumočníci se mylně domnívají, že pro týmové tlumočení postačí jejich profesionální zkušenosti, které získali během své individuální tlumočnické praxe, a podceňují společnou přípravu a průběh tlumočení. Je důležité uvědomit si, že jakýkoliv druh týmového tlumočení není jen prací jednotlivce na jeho dílčím úkolu, ale také spoluprací tlumočnicků mezi sebou, která vede ke stejnému cíli.

Základní pravidla pro sestavování tlumočnických týmů s neslyšícím tlumočnickem a pro následnou práci v takovémto týmu jsou stejná jako pro tlumočení v týmu obecně, tj. platí pro jakékoli tlumočnické týmy, ať v nich jsou slyšící či neslyšící tlumočníci, při tlumočení mluvených i znakových jazyků. Za jakých okolností přistupujeme k tlumočení v týmu a jakým způsobem tato práce probíhá, si proto uvedeme na obecných příkladech a nebudeme je zatím aplikovat na situace, kdy je v týmu přítomen neslyšící tlumočnick.

3.1 Týmové tlumočení – za jakých okolností se tlumočí v týmu

Každý tlumočnick před tím, než přijme tlumočení, vždy zvažuje, zda je v jeho možnostech kvalitně zvládnout danou situaci, a to z hlediska:

- rozsahu;
- obsahu;
- charakteru.

Na základě těchto kritérií se tlumočnick rozhoduje nejen o tom, zda práci přijme, ale také o tom, zda je v jeho možnostech, aby ji zvládl na odpovídající úrovni sám, nebo

zda bude vhodnější, aby si k tlumočení přizval dalšího tlumočnicka a vytvořil s ním tlumočnický tým (srov. De Witt – Sluis, 2007).

3.1.1 Rozsah tlumočené situace

Ze zkušeností víme, že kvalita výkonu tlumočnicka klesá, tlumočí-li déle než 20 minut. Chceme-li tedy i v situacích, kdy není možné dělat pravidelné tlumočnické přestávky, zachovat kvalitu tlumočnickova výkonu, je přizvání dalšího tlumočnicka a vytvoření tlumočnického týmu vhodným řešením.

Dále bychom k tlumočení v týmu měli přistupovat v situaci, je-li tlumočený projev delší než dvě hodiny. Po takové době již tlumočnick není schopen plně se koncentrovat a podávat kvalitní tlumočnický výkon, a to i za předpokladu, že se dělají pravidelné tlumočnické přestávky (srov. Walker, 2007).

3.1.2 Obsah tlumočené situace

Dalším důvodem pro přizvání tlumočnického kolegy může být obsah tlumočené situace. Bude-li tlumočnick tlumočit např. odbornou přednášku nebo projev, v němž se vyskytuje větší množství čísel, faktických informací, dat atp., jsou nároky na koncentraci tlumočnicka vyšší, únava přichází dříve a přímo úměrně s ní se snižuje i kvalita tlumočnického výkonu.

3.1.3 Charakter tlumočené situace

Vytvoření tlumočnického týmu může kvalitě tlumočení prospět i tehdy, je-li situace nějakým způsobem nestandardní nebo emocionálně vypjatá (např. během soudního jednání), stejně tak může být důvodem pro přizvání tlumočnického kolegy obtížnost porozumění klientovi (pro tlumočnicka cizí či málo srozumitelný jazyk či málo srozumitelná varieta jazyka), nízká úroveň sociálních dovedností, odlišné kulturní zázemí a zkušenosti klienta, svou roli může hrát i klientovo vzdělání a informovanost ve vztahu k tlumočenému tématu, popřípadě nezkušenost klienta s tlumočnickými službami. V těchto situacích může tlumočnick selhat, neboť neunesse tlak, který je na něj vyvíjen a brzy se dostaví únava. Pokud jsou na tlumočnicka kladeny extrémní nároky, může mít taktéž problémy se soustředěním se na tlumočení. Přizvání dalšího tlumočnicka přispěje k tlumočnickově psychické pohodě, neboť má ve svém kolegově oporu a eliminuje se tak riziko, že klient nedostane kvalitní tlumočnický servis.

3.2 Týmové tlumočení – druhy spolupráce

Důvody pro vytvoření tlumočnického týmu mohou být různé a tlumočníci se musí především rozhodnout, jaký druh týmové spolupráce je pro konkrétní tlumočení nevhodnější.

V následující kapitole si popíšeme, jaké druhy týmové spolupráce se nabízejí, kdy je ke kterým z nich možné přistoupit a jakým způsobem mohou tlumočnické týmy pracovat a nejlépe se na určitý druh spolupráce připravit.

3.2.1 Střídání pozice aktivní tlumočnick – pasivní tlumočnick

Velmi frekventovaným druhem týmového tlumočení je situace, kdy se tlumočníci po určitých časových úsecích střídají v tlumočení jednoho mluvčího. Tlumočnicka, jenž v danou chvíli tlumočí, nazýváme tlumočnickem aktivním, tlumočnick, který právě netlumočí, je tlumočnickem pasivním. K tomuto typu tlumočení přistupujeme nejčastěji ve chvíli, je tlumočení náročné z hlediska jeho rozsahu nebo obsahu.

Týmové tlumočení, kdy se tlumočníci střídají na postu aktivní – pasivní, vypadá tak, že zatímco aktivní tlumočnick tlumočí projev mluvčího, pasivní tlumočnick zčásti odpočívá a připravuje se na svou roli aktivního tlumočnicka, zčásti sleduje výkon svého kolegy a je připraven být mu, podle předem smluvených pravidel a signálů, nápomocen. Způsob, jakým si tlumočníci mezi sebou předávají informace, se může lišit v každém týmu, tato komunikace však probíhá pouze mezi oběma tlumočnicky a pasivní tlumočnick do tlumočení nezasahuje bez vědomí aktivního tlumočnicka.

Pasivní tlumočnick má rovněž na starosti zajistit optimální technické podmínky pro svého kolegu (osvětlení, zda tlumočnick dobře vidí/slyší mluvčího, zda tlumočnicka vidí/slyší posluchači atp.).

U týmového tlumočení na pozicích aktivní – pasivní tlumočnick dochází nejčastěji k selhání právě na úrovni týmové spolupráce, neboť můžeme často vidět, že tlumočníci, kteří jsou právě v roli pasivního tlumočnicka, považují tento čas skutečně za odpočinkový a ztrácejí (nebo vůbec nenavazují) kontakt s aktivní tlumočnickem. Vzájemný kontakt mezi tlumočnicky během tlumočení je důležitý nejen proto, že poskytuje podporu aktivnímu tlumočnickovi, ale je nezbytný i proto, aby pasivní tlumočnick měl přehled o tom, jakým způsobem aktivní tlumočnick tlumočí, a mohl pak

následovat jeho způsob. Nejednotnost ve způsobu tlumočení, může být pro klienty velmi matoucí⁶ (srov. Walker, 2007)

Neodmyslitelnou součástí týmového tlumočení je i společná příprava. Tlumočníci se domluví, po jakých časových úsecích se budou střídat – každému tlumočnickovi vyhovuje střídání po jiném časovém období a tlumočníci spolu musejí dojít ke kompromisu. Zároveň je nezbytná i vzájemná dohoda s klienty. Výměna tlumočnicků by však vždy měla probíhat tak, aby působila co nejpřirozeněji a pro všechny zúčastněné co nejméně rušivě.⁷ Tlumočníci musejí mít zároveň domluvené signály, díky kterým pasivní tlumočnick rychle pochopí, že aktivní tlumočnick potřebuje z nějakého důvodu vystřídat dříve.

Pro kompaktnost celého tlumočnického týmu je nezbytné, aby se tlumočníci chovali stejně nejen jazykově, ale i logisticky – stáli/seděli na stejném místě atd. Pravidlem je, že tlumočnick, který začíná na postu pasivního tlumočnicka, následuje způsob tlumočení, který zvolil tlumočnick, který byl na pozici aktivního tlumočnicka první.

3.2.2 Tlumočení s podpůrným tlumočnickem

Tlumočení s podpůrným tlumočnickem vypadá v zásadě stejně jako tlumočení, kdy tlumočníci jsou na pozicích aktivní – pasivní, pouze s tím rozdílem, že se tlumočníci na těchto postech nestřídají. Aktivní, v tomto případě budeme užívat termín hlavní, tlumočnick, tedy tlumočí po celou dobu a podpůrný tlumočnick je po celou dobu ve funkci pasivního tlumočnicka.

Tlumočení s podpůrným tlumočnickem není příliš častým typem tlumočení, v některých situacích je však tento typ velmi vhodný a může přispět k lepšímu průběhu tlumočení a tím i ke kvalitnějšímu výsledku.

Podpůrného tlumočnicka oceníme především při tlumočení, které je obsahově náročné (v projevu mluvčího se vyskytuje množství faktických údajů, čísel atd.) nebo je náročné jazykově (odborná přednáška). Tento typ týmového tlumočení využijeme ale i v případě, že se jedná o tlumočení v emotivně vypjaté situaci (jednání u soudu). Podpůrný tlumočnick je pak pro klienta i pro hlavního tlumočnicka oporou.

⁶ Např. používají-li tlumočníci odlišné termíny pro překlad téhož slova, může dojít k nepochopení celé informace.

⁷ Na konferenci je vhodné střídat se po jednotlivých mluvčích, pokud to však není z důvodu rozsahu možné, střídají se tlumočníci po určitých celcích.

Dalším rozdílem oproti tlumočení aktivní – pasivní tlumočnick je to, že u tohoto typu tlumočení se předpokládá vyšší míra zapojení podpůrného (pasivního) tlumočnicka. Tento tlumočnick zde může fungovat jako „nahrávač“ – podle předem domluvených pravidel pomáhá tlumočnickovi při tlumočení („hodí“ mu vhodný termín, napíše číslo, které tlumočnickovi uniklo atp.) – nebo jazykový korektor (kontroluje správnost překladu, popřípadě porozumění tlumočnickovi). I zde platí, že podpůrný tlumočnick zajišťuje optimální technické podmínky pro hlavního tlumočnicka.

Stejně jako u předchozího typu probíhá veškerá komunikace pouze mezi tlumočnickami a podpůrný tlumočnick do tlumočení aktivně nevstupuje bez vědomí hlavního tlumočnicka.

3.2.3 Tlumočení s relay tlumočnickem

Podstata relay tlumočení tkví v tom, že zdrojovým jazykem tlumočnicka, který tlumočí do jazyka cílového (cílový tlumočnick), není projev mluvčího, ale již jednou přetlumočený projev. Toto tlumočení tedy probíhá přes 3. osobu, přes tzv. relay tlumočnicka. K relay tlumočení se přistupuje tehdy, není-li k dispozici tlumočnick, který by byl na odpovídající úrovni schopen tlumočit přímo mezi zdrojovým a cílovým jazykem.⁸

Pro větší názornost si uveďme příklad z prostředí mluvených jazyků. Máme mluvčího hovořícího čínsky, jehož projev potřebujeme tlumočit do českého jazyka, a máme tlumočnicka, který je schopen tlumočit z čínštiny, nikoli však do českého jazyka, ale pouze do angličtiny. Musíme tedy přizvat dalšího tlumočnicka, který bude schopen tlumočit projev přetlumočený z čínštiny do angličtiny do českého jazyka. Tlumočnick, jehož projev je znovu tlumočen do dalšího jazyka (do češtiny), a jehož cílovým jazykem tedy není cílový jazyk celé tlumočené situace, je označován jako relay tlumočnick.

Při relay tlumočení jsou, na rozdíl od situací předešlých, oba tlumočnicki ve stejnou chvíli tlumočnickami aktivními. I když nezpracovávají v jeden okamžik tentýž jazyk (zdrojový i cílový jazyk každého z nich je jiný), jejich cíl je stejný – zprostředkovat komunikaci mezi komunikačními partnery. Relay i cílový tlumočnick jsou tedy týmovými kolegy, během tlumočení spolupracují a musejí se na tuto spolupráci také společně připravit. Tato jejich společná příprava – ať už to je výběr jazykových

⁸ Čeňková, Ivana: Úvod do teorie a praxe tlumočení. Seminář konaný dne 28.4.2007 v rámci Certifikačního vzdělávacího programu České komory tlumočnicků znakového jazyka.

prostředků, které budou používat, domluva o rozmístění v prostoru, o způsobu, jakým si dají najevo, že jeden z nich potřebuje přestávku, zpomalit tempo projevu či zopakovat určitou pasáž – je důležitá především pro to, aby nedocházelo k problémům v porozumění mezi nimi samými. U relay tlumočení se riziko špatného překladu a tím předání nepřesné nebo mylné informace klientovi vyšší, neboť sdělení probíhá přes dva tlumočníky [srov. Relay, online].

4. Týmové tlumočení s neslyším tlumočnickem v týmu

V předcházející kapitole jsme se zabývali situacemi, které jsou z různých důvodů pro jednoho tlumočnicka obtížně zvládnutelné, a které tedy vedou k utvoření tlumočnického týmu, a tomu, jakým způsobem práce v takovýchto týmech vypadá. Na modelových situacích si ukážeme, že neslyšící tlumočníci se mohou objevit ve všech třech uvedených situacích týmové spolupráce – mohou se střídát na postech aktivního a pasivního tlumočnicka, mohou fungovat jako podpůrní tlumočníci i v relay tlumočnickém týmu. Zároveň si ukážeme, že neslyšící tlumočníci mohou fungovat na obou úrovních tlumočení, tedy jak při tlumočení mezi dvěma jazyky, tak při tlumočení v rámci jednoho jazyka.

Dříve, než se dostaneme ke konkrétním situacím, v nichž se setkáme s neslyšícími tlumočnickami, je nezbytné definovat si, koho máme na mysli, mluvíme-li o neslyšícím tlumočnickovi.

Dnes již víme, jakým způsobem se tlumočníci pro neslyšící musejí vzdělávat, že jazyková kompetence tlumočnicka je jen částí jeho vzdělání a že tlumočnick musí být i odborníkem v mnoha jiných oblastech, které s tlumočením souvisí.

Slyšící tlumočníci pro neslyšící pracují na stejných principech jako tlumočníci mluvených jazyků, přesto je nezbytné si některé požadavky na ně více upřesnit a konkretizovat. Stejně tomu je i u neslyšících tlumočnicků – přestože pracují podle stejných pravidel jako tlumočníci slyšící, je na místě definovat si kritéria, která by měl neslyšící tlumočnick splňovat.

4.1 Jaké požadavky by měl splňovat neslyšící tlumočnick?

Mluvíme-li o neslyšícím tlumočnickovi, máme na mysli osobu prelingválně neslyšící⁹, jejímž mateřským jazykem, je znakový jazyk.

Požadavek, aby neslyšící tlumočníci, byli osoby skutečně neslyšící, v našem pojetí tedy prelingválně neslyšící, vylučuje osoby nedoslýchavé. Jejich místo je spíše na pozicích tlumočnicků slyšících, neboť jejich mateřským jazykem z pravidla znakový jazyk není.

⁹ Jako prelingválně neslyšící označujeme osoby, které se jako neslyšící buď narodily, nebo o sluch ztratily dříve, než si osvojily mluvený jazyk.

Neslyšící tlumočník je v tlumočnickém týmu nejen odborníkem na komunikaci ve znakovém jazyce, ale i na kulturní zvyklosti neslyšících. Neslyšící tlumočník by tedy měl nazírat na neslyšící z kulturního, nikoliv z lékařského hlediska¹⁰ a měl by se pohybovat v komunitě neslyšících a měl by v ní mít pevnou pozici.

Dokonalá znalost jazyka a kulturního zázemí, ze kterého vychází, je to, co dělá z neslyšícího tlumočníka v určitých situacích nedocenitelnou součást tlumočnického týmu. Proč, to nám zodpoví následující příklad, který vychází z běžného života: Možná se vám někdy stalo, že jste přišli na návštěvu k přátelům, kteří měli malé děti. Při komunikaci s nimi jste měli problém jim rozumět. Rodiče dětí však věděli, co říkají – na rozdíl od vás jejich nedokonalému dětskému jazyku rozuměli a jejich projev vám „tlumočili“. Rodiče svým dětem rozumí díky tomu, že znají „dokonalou“ formu tohoto jazyka, jímž jejich děti hovoří, jsou zvyklí na jejich slovní zásobu, strukturu vět atd., ale především díky tomu, že se svými dětmi žijí ve stejném kulturním prostředí: většinu věcí se svými dětmi sdílejí, a mohou si tak některé informace lépe pospojovat a domyslet. Neslyšící tlumočníci jsou právě těmito „rodiči“, kteří mohou napomoci zprostředkovat komunikaci mezi slyšícím tlumočníkem a neslyšícím klientem, který používá nestandardní formu jazyka.

Neslyšící tlumočník se při tlumočení dostává do kontaktu s většinovým jazykem společnosti, ve které žije, v různých situacích a v různých formách, a tak je nezbytná tlumočnickova tohoto jazyka (psané formy) alespoň na úrovni L3.

Neslyšící tlumočník se může dostat do situace, kdy je jeho kolegou slyšící tlumočník, který ovládá znakový jazyk pouze na úrovni L3, a je tedy potřeba, aby se mu neslyšící tlumočník do určité míry přizpůsoboval.

Zvládnutí většinového jazyka minimálně na úrovni L3 je pro neslyšícího tlumočníka důležité i proto, že znakový jazyk nemá psanou podobu, a tak, má-li se tlumočník vzdělávat, připravovat na tlumočení atd., bude to pravděpodobně prostřednictvím psané formy většinového jazyka společnosti, ve které žije.

¹⁰ Z lékařského pohledu je neslyšící člověk osobou s vadou, kterou je potřeba odstranit či kompenzovat, a osobou, kterou je nutné co nejvíce přizpůsobit slyšící většině. Z kulturního hlediska je neslyšící členem jazykové a kulturní menšiny, je tedy respektován jeho jazyk a kulturní odlišnost (srov. Nováková, 2008).

Neslyšící tlumočnick by se, stejně jako tlumočnick slyšící, měl držet pravidla, že jazyky na úrovni L1 a L2 jsou vhodné jako zdrojové i cílové jazyky, jazyk L3 by však měl pro tlumočnicka sloužit pouze jako jazyk zdrojový.

Pokud neslyšící tlumočnick bude tlumočit mezi znakovým jazykem a manuálním kódem pro jazyk mluvený (např. z českého znakového jazyka do znakové češtiny), měl by mít znalosti českého jazyka alespoň na úrovni L2, neboť se jedná o standardní tlumočení mezi dvěma jazyky.¹¹ Samozřejmostí by kromě jazykové kompetence mělo být i povědomí o kultuře většinové společnosti a komunikačních zvyklostech, neboť i zde se znalost, popřípadě neznalost, odráží v adekvátnosti překladu.¹²

Stejné pravidlo platí i v situacích, kdy je neslyšící tlumočnick přizván jako tlumočnick cizího znakového jazyka.

Neslyšící tlumočnick musí mít obecné dovednosti tlumočnicka a osobnostní předpoklady pro vykonávání této profese tak, jak jsme si je vymezili v kapitole 1.1.

4.2 Neslyšící tlumočnick a Etický kodex

Pro všechny profesionální tlumočnicky pro neslyšící je závazné dodržovat Etický kodex a každý, kdo sám sebe chápe a prezentuje jako tlumočnicka, musí jednat v souladu s ním. Přestože Etický kodex je platný pro slyšící i neslyšící tlumočnicky stejně, rozebereme jej a jeho jednotlivé body budeme aplikovat na situace, v nichž se neslyšící tlumočnicki mohou ocitnout. V souvislosti s nimi se totiž můžeme setkat s názorem, že označení „tlumočnick“ není na místě, neboť neslyšící tlumočnicki při své práci často etický kodex nedodržují, protože v tlumočených situacích přidávají různé informace, „dovysvětlují“ a obsah sdělení netlumočí přesně. V uznání neslyšících tlumočnicků jako tlumočnicků se jako nejproblematictější jeví body Etického kodexu tlumočnicka č. 1 a 2.

Etický kodex tlumočnicka České komory tlumočnicků znakového jazyka je nejrozšířenějším dokumentem tohoto druhu u nás a jeho dodržování je závazné i pro tlumočnicky Centra zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící, jediného subjektu u nás, který poskytuje tlumočnické služby a zároveň nepodléhá žádné tlumočnické organizaci.

Pro větší přehlednost si problematické body etického kodexu představíme na této modelové situaci:

¹¹ Na rozdíl od tlumočnicka slyšícího, který pokud tlumočí mezi ČJ a ZČ, pohybuje se stále v jednom jazyce a mění pouze jeho formu.

¹² Tzv. bilingvální a bikulturní přístup.

Máme neslyšícího klienta, který trpí závažnou mentální poruchou – žije si ve svém světě, skutečnost chápe jinak než ostatní lidé, a proto ji i odlišně pojmenovává, jeho znakový jazyk se značně liší od znakového jazyka, který neslyšící v komunikaci běžně používají. Tento klient je objednan na vyšetření k lékaři, který potřebuje jeho onemocnění diagnostikovat, aby nastavil optimální způsob léčby. Je tedy nezbytné, aby komunikace mezi pacientem a lékařem probíhala co nejpřesněji. Přizveme-li na toto tlumočení pouze jednoho, tzn. slyšícího tlumočnicka, může se snadno stát, že komunikace mezi tlumočnickem a neslyšícím klientem selže, neboť tlumočnick jednak nebude schopen rozumět projevu klienta, jednak nebude umět volit vhodné prostředky pro tlumočení klientovi. V tuto chvíli je možné přizvat neslyšícího tlumočnicka. Neslyšící tlumočnick bude zprostředkovávat komunikaci mezi neslyšícím klientem a slyšícím tlumočnickem, protože neslyšící tlumočnick umí varietu svého mateřského jazyka, kterou klient používá, lépe kódovat i dekódovat.

Etický kodex tlumočnicka [Etický kodex tlumočnicka, online]

1. Profesionální tlumočnick je osoba, která za úplatu převádí jednoznačně smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Je mostem mezi slyšícím a neslyšícím účastníkem komunikace a jejich dvěma odlišnými jazyky a kulturami. Sám nic nevysvětluje, nepřidává ani neubírá. Tlumočí věrně způsob vyjádření, nemění význam ani obsah sdělení. Tlumočnick se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.

2. Tlumočnick následuje způsob komunikace preferovaný neslyšícím klientem.

První bod Etického kodexu obsahuje definici pojmu profesionální tlumočnick. Profesionální tlumočnick je osoba, která „jednoznačně převádí smysl sdělení“, překládá tedy význam a hledá vhodný ekvivalent. Důležité je zde slovo „jednoznačně“, neboť jednoznačně neznamena doslovně. To, že tlumočnick použije jiné výrazové prostředky, že je jeho překlad delší než tlumočená promluva atd., není podstatné. Důležité je, že musí být zachován obsah sdělení bez toho, aby tlumočnick něco přidal nebo ubral.

V naší modelové situaci, kdy je neslyšící klient u lékaře, si představme, že lékař neslyšícímu klientovi řekne, že lék, který bude užívat, si musí vzít těsně před snídaní. Neslyšící tlumočnick tlumočí klientovi sdělení například takto: „Ráno se probudíš, vstaneš, vyčistíš si zuby, oblékneš se, vezmeš si lék a pak se půjdeš nasnídat.“ Tlumočnick sice použil jiné výrazové prostředky než lékař, jednoznačně však převedl smysl sdělení, přičemž následoval způsob komunikace užívaný neslyšícím klientem (viz

bod Etického kodexu č. 2) a zvolil ty jazykové prostředky, jimž je klient schopen porozumět a díky nimž si odnese stejnou informaci, jaká k němu byla vyslána: lék si vezme před snídaní. Tlumočník tedy smysl sdělení žádným způsobem neposunul ani nezměnil.

3. Tlumočník přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem, kvalifikaci a přípravě. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce. Pokud tlumočník zjistí, že komunikace s daným neslyšícím klientem je nad jeho možnosti a schopnosti, tlumočení odmítne.

Tlumočník vždy nese plnou odpovědnost za výsledek své práce. Přijímá proto vždy jen ty závazky, které odpovídají jeho schopnostem, vzdělání a přípravě. Do přípravy spadá i výběr vhodného týmového kolegy, neboť neslyšící tlumočníci často tlumočí v týmu. Pokud neslyšící tlumočník přijme tlumočení, ve kterém je jeho týmovým kolegou tlumočník, který neslyšícímu tlumočnickovi po profesní stránce nevyhovuje, nebo tohoto tlumočnicka dokonce vůbec nezná, a v průběhu tlumočení nastanou problémy, musí za nastalou situaci nést odpovědnost celý tlumočnický tým, byť problém nenastal vinou neslyšícího tlumočnicka. Neslyšící tlumočník by těmto situacím měl předcházet a v případě, že není se svým týmovým kolegou spokojen, by měl tlumočení včas odmítnout.

4. Tlumočník přizpůsobuje své chování a oděv přiměřeně situaci, v jejímž rámci tlumočí.

I neslyšící tlumočník přizpůsobuje svůj oděv a chování situaci ve které tlumočí, žádným způsobem na sebe neupoutává pozornost a dodržuje tzv. „nízký profil“ – jeho oblečení i chování je méně výrazné než klientovo. Oblečení tlumočnicka je bez ozdob, v tmavých barvách. Tmavé barvy však neznamenají pouze černé – i když obecnou tendencí tlumočnicků je oblékat se na tlumočení do černých barev, není to v některých situacích příliš vhodné. Například při tlumočení pro děti je vhodnější zvolit tmavě červenou, modrou nebo zelenou barvu – barvu, která sice bude v kontrastu s kůží, zároveň ale nebude působit depresivně.

5. Tlumočník je vázán mlčenlivostí, která se týká všeho, co se dozví během tlumočení nevěřejných jednání.

Tlumočníci jsou vázáni mlčenlivostí a nemohou mluvit o situacích, ve kterých tlumočili. Pro neslyšící tlumočnický toto pravidlo platí také a je nezbytné, aby ho měli neustále na paměti – komunita neslyšících je malá a sebemenší zmínka o tlumočené situaci se může snadno dostat k nepovolaným osobám, což by poškodilo nejen klienta, ale i profesionální pověst tlumočnicka.

Vzhledem k tomu, jak malá je komunita neslyšících, mají neslyšící klienti často obavu právě z nedodržení mlčenlivosti, a proto se obávají neslyšícího tlumočnicka na tlumočení vůbec přizvat. Je tedy vhodné před tlumočením klienta ubezpečit, že tlumočnick jedná v souladu s etickým kodexem a mlčenlivost dodrží.

6. Tlumočník neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, věk, rozumovou úroveň a pověst.

7. Tlumočník má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj špatných pracovních podmínek, nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a poškodil tak klienta, svou osobu nebo profesi.

Tlumočnick by neměl nikdy odmítnout klienta pro jeho národnost, rasu atd., tlumočení by naopak měl odmítnout v případě, že nejsou dodrženy optimální podmínky pro tlumočení. Důvodem pro odmítnutí tlumočení je i situace, kdy tlumočnick nedokáže být neutrální vůči tlumočenému sdělení. Neslyšící tlumočnick se častěji než tlumočnick slyšící dostává do situací, kdy se s neslyšícím klientem zná nebo kdy je pro něj klient osobou blízkou. Protože neslyšících tlumočnicků je málo, takovéto situacii se často nelze vyhnout. Tlumočnick v těchto situacích musí tedy pečlivě zvážít, zda dokáže být vůči sdělení neutrální i v této situacii. V opačném případě by měl tlumočení odmítnout.

8. Tlumočnick sleduje vývoj své profese a její náplně u nás i ve světě, učí se znát kulturu Neslyšících, doplňuje své vědomosti týkající se problematiky sluchově postižených a cíleně zvyšuje svou profesionální úroveň.

Neslyšící tlumočník se musí pohybovat v komunitě neslyšících, znát její aktuální problémy a postoje, neboť právě dokonalou znalostí komunity neslyšících a jejich specifik je pro tlumočnický tým přínosem.

Neslyšící tlumočník však musí velmi dobře znát i kulturu slyšících, protože ve většině případů spolupracuje právě s tlumočnickem slyšícím, a tak je nezbytná znalost obou kultur a uvědomování si jejich rozdílnosti.

Sledování vývoje své profese by mělo být pro neslyšícího tlumočnicka samozřejmostí, v případě, že nemá přístup ke kvalitnímu vzdělání z důvodu, že pozice neslyšících tlumočnicků není v jeho prostředí ještě pevně ukotvena, vzdělává se společně se svými slyšícími kolegy.

9. Tlumočník ctí svou profesi, usiluje o spolupráci s ostatními tlumočnickými při prosazování a obhajobě společných profesionálních zájmů.

Pozice neslyšících tlumočnicků není ještě pevně ukotvena ani ve slyšící, ani v neslyšící společnosti, a tak neslyšící tlumočníci stále nemají optimální podmínky pro svoji práci a jejich kolegové je často nevnímají jako rovnocenné členy týmu. Je tedy nezbytné, aby neslyšící tlumočníci přistupovali k tlumočnické profesi odpovědně a profesionálně a aby na sobě pracovali.

10. Tlumočník zná Etický kodex a dodržuje ho.

Pro osoby, jež chtějí být považovány za profesionální tlumočnické, je jednání v souladu s Etickým kodexem nezbytné. Etický kodex je pro profesionální tlumočnické – slyšící i neslyšící – nejen mantinelem, ale především vodítkem, jak být dobrým poskytovatelem kvalitních tlumočnických služeb.

4.3 Pravidla pro týmové tlumočení s neslyšícím tlumočnickem

4.3.1 Kdo rozhoduje o přizvání neslyšícího tlumočnicka do týmu

Návrh na přizvání neslyšícího tlumočnicka do tlumočené situace může vznést klient i slyšící tlumočník, záleží na konkrétní situaci. Slyšící tlumočník by však neměl přizývat neslyšícího tlumočnicka do týmu bez klientova vědomí, stejně samozřejmá by měla být i konzultace s klientem nad osobou tohoto neslyšícího tlumočnicka.

V situacích, kdy je slyšící tlumočník osloven, aby tlumočil z cizího znakového jazyka, popřípadě mezinárodního znakového systému, měl by poukázat na možnost využití tlumočnické služby právě neslyšícího tlumočnicků a vysvětlit důvody, proč je pro tento typ tlumočení neslyšící tlumočník vhodnější.

4.3.2 Obecná pravidla pro tlumočení v týmu s neslyšícím tlumočníkem

Tlumočit v týmu znamená spolupracovat. Dodržování určitých pravidel pro práci v týmu napomáhá hladkému průběhu tlumočení, a tím i ke kvalitnějšímu výsledku.

Základním pravidlem pro tlumočení v týmu je, že tlumočníci jsou si rovnocennými partnery a že veškerá rozhodnutí dělají společně. Hlavní tlumočník není nadřazený tlumočnickovi podpůrnému, stejně tak není slyšící tlumočník nadřazený tlumočnickovi neslyšícímu. Tlumočníci v týmu mají stejný cíl – předat sdělení v odpovídající kvalitě – a na tomto společném cíli tedy musí spolupracovat.

Tlumočníci si mezi sebou musí vzájemně důvěřovat a nesmějí svého tlumočnického kolegu chápat jako konkurenta, ale jako spolupracovníka. Tlumočníci musejí znát své slabiny a nedostatky a být schopni na ně vhodně reagovat.

Všichni členové tlumočnického týmu musí dodržovat Etický kodex tlumočnicka ve všech jeho bodech.

4.3.3 Odměna pro neslyšícího tlumočnicka za tlumočnickou službu

Všichni tlumočníci v tlumočnických týmech jsou rovnocennými partnery a tak i odměna je pro všechny tlumočnické stejné. Považujeme-li neslyšící tlumočnické za právoplatné členy tlumočnických týmů, kteří se řídí obecně platnými pravidly tlumočnicků, a vyžadujeme-li, aby se stejně jako slyšící tlumočníci vzdělávali, je nezbytné, aby byli za svoji práci i odpovídajícím způsobem ohodnoceni.

V České republice mají neslyšící podle zákona o znakové řeči¹³ nárok na tlumočnické služby zdarma.

V situacích, jako je návštěva u lékaře, úřadu atd. tyto služby od roku 2004 proplácí Centrum zprostředkování tlumočnicků¹⁴ pro neslyšící, které po splnění formálních požadavků hraří i poskytování tlumočnických služeb neslyšícími tlumočnické.

¹³ Zákon č. 155/1998 Sb.

¹⁴ www.asnep.cz/tlumoceni

Tlumočení ve vzdělávání, na policii a u soudu má ze zákona povinnost hradit příslušný subjekt, je už ale na tlumočnících, zda budou schopni obhájit důvody, proč je tlumočení v týmu, které je finančně náročnější, než kdyby tlumočil pouze jeden tlumočnick, pro situaci přínosné.

Tlumočení volnočasových aktivit si hradí neslyšící klient sám, nepovede-li se mu přesvědčit pořadatele konkrétní akce, aby tlumočnicka uhradil.

4.3.4 Průběh tlumočení v týmu

Průběh tlumočení v týmu můžeme rozdělit do 3 fází:

1. Před tlumočením:

a) Příprava – individuální a společná

Ve společné přípravě si tlumočnicki rozeberou tlumočnickou situaci, která je čeká, a zvolí nejvhodnější druh týmové spolupráce. Zároveň si jasně vymezí své role a své úkoly v nich.

Dále sjednotí terminologii, kterou budou při tlumočení používat, a určí pravidla pro komunikaci mezi nimi během tlumočení.

Každý tlumočnick se ve své individuální přípravě seznámí s tlumočeným tématem v širších souvislostech – a to jak po stránce obsahové a jazykové, tak i ve vztahu ke klientům a tlumočené situaci.

b) Při komunikaci s organizátory nebo klienty vystupují jako tým, v žádném případě nejedná každý tlumočnick sám za sebe.

2. Průběh tlumočení

Tlumočnicki během tlumočení dodržují pravidla, která jsou pro ně závazná jako pro tlumočnicki, i pravidla, která si ve společné přípravě stanovili jako tlumočnický tým. Jsou si po celou dobu oporou a snaží se působit co nejkompaktněji.

3. Zhodnocení tlumočení

Práce tlumočnického týmu nekončí spolu se skončením tlumočnické situace. Tlumočnicki by se měli společně sejít a prodiskutovat průběh situace a vzít si z ní do budoucna co nejvíce.

5. Neslyšící tlumočnický v pracovním týmu – praktické situace

Praktické ukázky situací, ve kterých je v týmu přítomen neslyšící tlumočnický/tlumočnicki jsou řazeny podle jednotlivých druhů týmové spolupráce a dále podle potřeby členěny do dalších kapitol v závislosti na typu tlumočnické situace.

Jednotlivé kapitoly obsahují úvod do typu situace a důvody pro přizvání neslyšícího tlumočnicka. Dále obsahují modelovou situaci se schématem rozmístění tlumočnicků a popis průběhu tlumočení i příprav na něj.

Veškerá pravidla vymezená v předcházejících kapitolách platí i v těchto situacích a nejsou zde tedy opakována.

Popisované situace, průběh tlumočení i přípravy jsou primárně zaměřeny na neslyšící tlumočnicki.

Ve schematických obrázcích, které znázorňují rozmístění tlumočnicků, jsou použity následující symboly:

Obdélník znázorňuje osobu.

Šipka znázorňuje směr toku informace.

5.1 Relay tlumočení s neslyšícím tlumočnickem v týmu

Nejčastějším typem týmového tlumočení s neslyšícím tlumočnickem v pracovním týmu je relay tlumočení. Přestože vytváření relay tlumočnických týmů s neslyšícím tlumočnickem funguje na stejných principech jako u relay tlumočení mluvených jazyků, jsou tyto případy stále poněkud netypické a pro mnohé obtížně akceptovatelné. Situace týmového relay tlumočení s neslyšícím tlumočnickem jsem proto rozdělila do několika kapitol.

5.1.1 Tlumočení mezinárodního znakového systému

Mezinárodní znakový systém (MZS) je umělý vizuálně-motorický jazykový kód, jehož prostřednictvím se mezi sebou mohou dorozumívat mluvčí různých znakových jazyků. Mezinárodní znakový systém je kód umělý, tedy uměle vytvořený, který oproti znakovým jazykům národním – přirozeným – nemá dostatečnou znakovou zásobu pro pojmenování. MZS sice má několik stovek vlastních znaků pro potřeby nejběžnější

komunikace, pro zbytek pojmenování však vychází z národních jazyků konkrétních mluvčích a konkrétních situací. Pravidlem pro komunikaci v MZS je vybírání vizuálně motivovaných, případně transparentních znaků vlastního národního znakového jazyka a maximální vizualizace celého projevu. Jelikož nejrozšířenějším znakovým jazykem na světě je americký znakový jazyk (ASL), mezinárodní znakový systém je jím do značné míry ovlivněn. V mezinárodním znakovém systému se objevují nejen znaky z amerického znakového jazyka, ale je z něj přejata i prstová abeceda (Nováková, 2008, Tetauerová, 2008).

Mezinárodní znakový systém se ujal nejen pro běžnou komunikaci mezi neslyšícími různých národů, ale hojně se využívá jako jeden z jazyků, do něhož se tlumočí na konferencích a jiných společenských událostech mezinárodního charakteru.

Se vzrůstajícím počtem takových akcí stoupá i potřeba kvalitních tlumočnicků mezinárodního znakového systému. Z povahy MZS (tedy z faktu, že při tlumočení do MZS tlumočnick vychází do značné míry z vlastního znakového jazyka a vybírá z něho adekvátní jazykové prostředky a že při tlumočení z MZS musí být neslyšící schopen tyto prostředky dekódovat), vyplývá, že tlumočnick mezinárodního znakového systému musí mít silný základ ve svém národním znakovém jazyce. Zároveň se předpokládá zkušenost v komunikaci v mezinárodním znakovém systému na běžné komunikační úrovni.

Na základě několikaletých zkušeností našich kolegů – ať tlumočnicků, nebo neslyšících účastníků mezinárodních akcí – víme, že neslyšící tlumočnick ob stojí při tlumočení MZS lépe než tlumočnick slyšící. Vyplývá to ze skutečnosti, že neslyšící tlumočnick (jehož mateřským jazykem je znakový jazyk) má nepopíratelně lepší jazykový cit než tlumočnick slyšící, a je tedy schopen rychleji a přesněji kódovat i dekódovat informace.

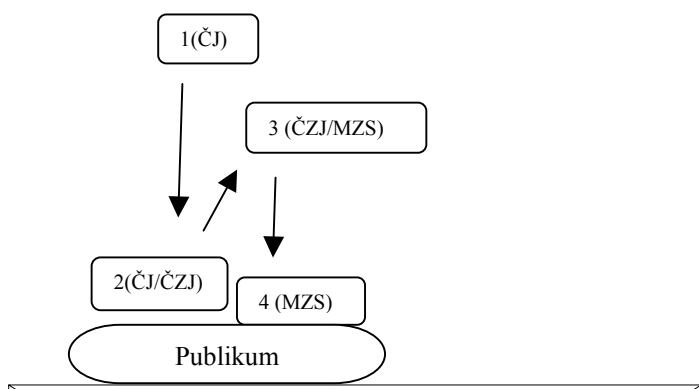
V situacích tlumočení mezinárodního znakového systému se ve většině případů nejedná pouze o tlumočení mezi národním znakovým jazykem a mezinárodním znakovým systémem, ale i o další, mluvený jazyk. A tak je v těchto situacích samozřejmostí přítomnost dalšího tlumočnicka, tentokrát již slyšícího, který toto tlumočení zajišťuje. Vzniká zde tedy relay tlumočnický tým.

Na pozici relay tlumočnicka může být jak tlumočnick slyšící, tak tlumočnick neslyšící, záleží na tom, zda je cílovým jazykem jazyk mluvený, nebo mezinárodní znakový systém.

Modelová situace:

Na závěrečném ceremoniálu filmového festivalu v České republice, který byl primárně určen slyšícímu publiku, byl přítomen jeden zahraniční neslyšící. Pro něj bylo nutné tlumočit do mezinárodního znakového systému.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

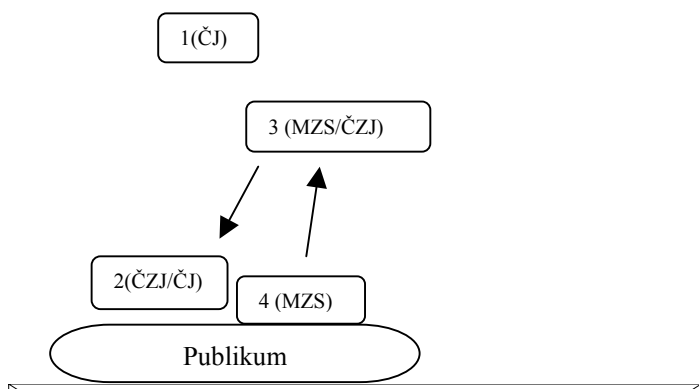
Schéma znázorňuje situaci, kdy je mluvčí (č. 1), jehož projev je v českém jazyce (ČJ), tlumočen do českého znakového jazyka (ČZJ) slyšícím tlumočnickem (č. 2) a jeho projev je neslyšícím tlumočnickem (č. 3) dále tlumočen mezinárodního znakového systému (MZS) pro neslyšícího klienta (č. 4). Slyšící tlumočnick (č. 2) je tedy na pozici relay tlumočnicka.

Tlumočnick č. 2 udržuje neustálý oční kontakt s tlumočnickem č. 3 a je připraven zachytit signál a zrychlit nebo zpomalit svůj projev, popřípadě informaci pro neslyšícího tlumočnicka zopakovat.

Tlumočnick č. 3 rozděluje svoji pozornost mezi slyšícího tlumočnicka (č. 2), od něhož zrakem přijímá informace, a neslyšícího klienta (č. 4), u kterého si ověřuje, zda jsou informace, které mu předává, srozumitelné.

Celé tlumočení probíhá simultánně.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

Schéma znázorňuje situaci, kdy se neslyšící klient (č. 4) dostane do pozice mluvčího (reaguje například na dotaz mluvčího č. 1). V tuto chvíli tedy tlumočení probíhá v opačném směru a do pozice relay tlumočnicka se dostává tlumočnick neslyšící (č. 3).

Příprava na tlumočení:

Při tlumočení do mezinárodního znakového systému by si neslyšící tlumočnick měl na základě podkladů pro tlumočení předem připravit překlady problematických termínů a konzultovat je s dalším neslyšícím tlumočnickem, popřípadě neslyšícím, který sice není tlumočnickem, ale je zvěhlý v komunikaci mezinárodním znakovým systémem.

Jde-li o tlumočení z MZS, neslyšící tlumočnick by si měl na schůzce s mluvčím, kterého bude tlumočit, dohodnout, jaké znaky bude mluvčí pro konkrétní termíny používat.

Touto přípravou neslyšící tlumočnick eliminuje počet problematických míst při tlumočení, což přispěje k jeho větší psychické pohodě během celého tlumočení a k lepšímu výsledku.

Důležitou součástí přípravy je i logistické uspořádání tlumočnicků. Musí na sebe vidět slyšící tlumočnick (č. 2) s neslyšící tlumočnickem (č. 3) a v zorném poli slyšícího tlumočnicka (č. 2) musí být také slyšící mluvčí (č. 1). Neslyšící klient (č. 4) musí vidět zároveň na neslyšícího tlumočnicka (č. 3) i na slyšícího mluvčího (č. 1), aby mohl v jeden okamžik pohodlně sledovat projev neslyšícího tlumočnicka (č. 3) i slyšícího mluvčího (č. 1). Tlumočnicki rovněž musí pamatovat na optimální technické zajištění

prostoru pro tlumočení, do něhož spadá vhodné osvětlení a zesilovací technika pro slyšícího tlumočnicka (mikrofon atp.).

5.1.2 Tlumočení cizího znakového jazyka

Cizím znakovým jazykem máme pro potřeby této práce na mysli přirozený znakový jazyk, který je jiný než národní znakový jazyk českých neslyšících, tedy jiný než český znakový jazyk. Cizím národním znakovým jazykem je např. americký znakový jazyk, britský znakový jazyk, německý znakový jazyk atd.

O dosud popsaných znakových jazycích můžeme říct, že vykazují určité shodné rysy. Národní jazyky se však mezi sebou liší jak v lexiku, tak např. v typu prstové abecedy a míře a způsobu jejího užití, jiné jsou i kulturní zvyklosti neslyšících každého národa. Učení se cizím znakovým jazykům je poměrně obtížné, neboť znakové jazyky nemají psanou podobu, a tak je možné učit se je pouze z přímé interakce s neslyšícími uživateli tohoto jazyka. Tlumočnick cizího znakového jazyka musí mít v příslušném cizím znakovém jazyce kompetenci nejen jazykovou, ale i kulturní, neboť v posledních několika letech je v tlumočení trendem tzv. bilingvální a bikulturní přístup, který po tlumočnickovi vyžaduje i adekvátní překlad o kultuře daného jazykového společenství.

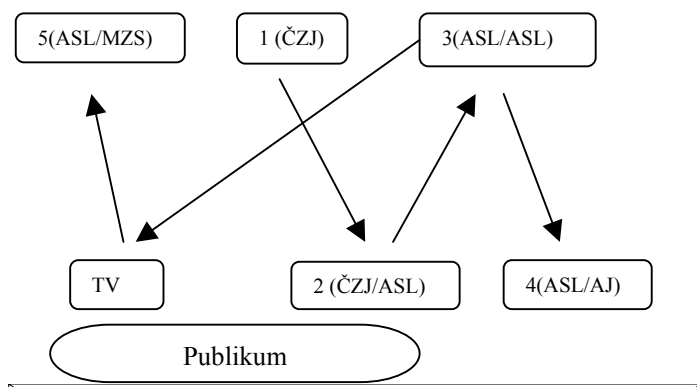
Na základě těchto skutečností se neslyšící tlumočnick opět jeví jako vhodnější než tlumočnick slyšící. Neslyšící tlumočnick, který je rodilým mluvčím již jednoho znakového jazyka, a který v něm tedy má pevný základ, se cizí znakový jazyk naučí rychleji a kvalitněji než tlumočnick slyšící (srov. Nováková, 2008).

Na konferencích je velmi častá situace, kdy tlumočení neprobíhá pouze mezi dvěma znakovými jazyky, ale tlumočí se i do více znakových jazyků, mezinárodního znakového systému i do jazyků mluvených. Vzniká tedy relay tlumočnický tým, který obsahuje více tlumočnicků, přičemž jeden tlumočnick může být relay tlumočnickem pro více tlumočnicků zároveň, rovněž cílových tlumočnicků může být několik.

Modelová situace :

Mezinárodní konference, přičemž jazykem mluvčího je český znakový jazyk a jazyky, do kterých se tlumočí, jsou americký znakový jazyk, mezinárodní znakový systém a mluvená angličtina.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

Neslyšící mluvčí (č. 1) přednáší svůj příspěvek v českém znakovém jazyce (ČZJ) a jeho projev je tlumočen neslyšícím českým tlumočnickem (č. 2) do amerického znakového jazyka (ASL). Projev tlumočnicka č. 2 je znovu přetlumočen americkým neslyšícím tlumočnickem (č. 3) do „čisté formy“ ASL. Neslyšící tlumočnick č. 2 je tedy v tlumočené situaci na relay pozici.

Neslyšící tlumočnick č. 3 je sice cílovým tlumočnickem (neboť jeho projev v ASL je určen americkému neslyšícímu publiku), zároveň je ale relay tlumočnickem vzhledem k tlumočnickům č. 4 a 5, přičemž tlumočnick č. 4 je americký slyšící tlumočnick, který tlumočí do mluvené angličtiny (AJ), a neslyšící americký tlumočnick (č. 5) tlumočí projev z ASL (od tlumočnicka č. 3 snímaného kamerou do televize) do mezinárodního znakového systému (MZS). Celá situace je tlumočena simultánně.

Uvědomuji si, že schéma rozmístění tlumočnicků působí na první pohled komplikovaně, vycházím však z reálné situace, kde tlumočení tímto způsobem probíhalo a bylo vyhodnoceno jako pro danou situaci nejvhodnější. Výchozím předpokladem pro toto schéma byl požadavek, aby cíloví tlumočnicki byli umístěni co nejbližší přednášejícímu, a neslyšící posluchači tak měli možnost sledovat v jeden okamžik mluvčího i tlumočnicka.

I když pro náš typ tlumočení – tlumočení cizího znakového jazyka – není neslyšící tlumočnick do mezinárodního systému důležitý, snažíme se tímto ukázat upořádání tlumočnicků ve složité tlumočené situaci.

Příprava na tlumočení:

Příprava českého neslyšícího tlumočnicka tlumočícího z cizího znakového jazyka by stejně jako u tlumočení mezinárodního znakového systému měla obsahovat konzultaci s neslyšícím americkým tlumočnickem nad termíny, které se v projevu objevují. Neslyšící český tlumočnick musí být rovněž seznámen s tlumočeným tématem v širších souvislostech. Znalost prstové abecedy konkrétního cizího znakového jazyka (v našem případě amerického) je samozřejmostí.

5.1.3 Tlumočení v situacích, které jsou pro neslyšícího klienta psychicky náročné a které mohou ovlivnit jeho projev/porozumění

Každý tlumočnick se může dostat do situace, kdy tlumočí pro neslyšícího klienta nacházejícího se v nějaké vypjaté, psychicky náročné situaci (soudní líčení, výslech na policii apod.). Vlivem stresu může být projev klienta ovlivněn do té míry, že slyšící tlumočnick může mít s adekvátním tlumočením takového projevu problémy. Stejně tak se může stát, že je ovlivněno porozumění klienta tlumočnickovi. Tyto psychicky vypjaté situace bývají zároveň situacemi poměrně závažnými, a tak je přesnost porozumění na všech stranách velmi důležitá.

V tomto případě je ideální využít jako zprostředkovatele komunikace mezi slyšícím tlumočnickem a neslyšícím klientem neslyšícího tlumočnicka. Neslyšící tlumočnick je v týmu oporou jak pro slyšícího tlumočnicka, tak pro neslyšícího klienta, neboť klientovi přicházejí od neslyšícího tlumočnicka informace v té nejčistší formě znakového jazyka, a neslyšící klient se tak neobává, že tlumočenému projevu nebude rozumět.

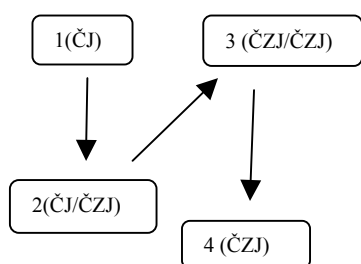
V závislosti na aktuální potřebě je možné tlumočit nejen pro neslyšícího klienta, ale i pro slyšícího tlumočnicka, tzn. obousměrně. Při vypjatých situacích, kdy je klient rozrušený a může znakovat velmi rychle, bude neslyšící tlumočnick při dekódování informací od neslyšícího klienta úspěšnější než tlumočnick slyšící, neboť netlumočí mezi dvěma jazyky jako tlumočnick slyšící, ale v rámci jednoho jazyka – svého mateřského.

Přestože se tato situace jeví jako poněkud nestandardní a neslyšící tlumočnick netlumočí mezi dvěma jazyky, ale pouze mezi dvěma varietami jednoho jazyka, platí i zde běžná pravidla pro tlumočení v relay tlumočnickém týmu i pro tlumočení pro neslyšící obecně.

Modelová situace:

Neslyšící klient je vyšetřován policií. Je z nastalé situace rozrušen a jeho projev ve znakovém jazyce je velmi rychlý a divoký. K tlumočení je tedy přizván neslyšící tlumočnick, který zprostředkovává komunikaci mezi neslyšícím klientem a slyšícím tlumočnickem.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

Policista (č. 1) klade otázky neslyšícímu klientovi. Jeho projev tlumočí z českého jazyka (ČJ) do znakového jazyka (ČZJ) slyšící tlumočnick (č. 2), který je relay tlumočnickem pro tlumočnicka neslyšícího (č. 3), který tento projev znovu tlumočí neslyšícímu klientovi (č. 4) do českého znakového jazyka. Tlumočení probíhá simultánně jak mezi tlumočnicky, tak od neslyšícího tlumočnicka ke klientovi.

Neslyšící tlumočnick má v zorném poli jak slyšícího tlumočnicka, tak neslyšícího klienta, a i když udržuje oční kontakt se slyšícím tlumočnickem, neboť od něj zrakem přebírá informace, kontroluje klienta a ujišťuje se, zda mu klient dobře rozumí.

V opačném případě, kdy je neslyšící klient (č. 4) mluvčím, a neslyšící tlumočnick (č. 3) se tedy dostává do pozice relay tlumočnicka, může tlumočení mezi neslyšícím tlumočnickem (č. 3) a neslyšícím klientem (č. 4) probíhat konsekutivně – neslyšící tlumočnick čeká na ucelenou výpověď neslyšícího klienta a až poté ji tlumočí slyšícímu tlumočnickovi (č. 2), který již dále tlumočí simultánně. Konsekutivní tlumočení při tlumočení od neslyšícího klienta není pravidlem, záleží na situaci. Ke konsekutivnímu tlumočení by se ale mělo přistoupit ve chvíli, kdy si tlumočnick není jist, zda klientovu

výpověď chápe správně, neboť neslyšící klient může vlivem stresu znakovat nejen rychle, ale i nesouvisle.

Příprava na tlumočení:

Neslyšící tlumočnick u tohoto typu tlumočení nemá možnost připravit se na tlumočení předem, protože neví, co přesně bude tlumočit. Příprava na tlumočení je tedy omezena na společnou domluvu týmu ohledně logistického uspořádání tlumočnicků a krátký rozhovor s klientem před tlumočením, během něhož si tlumočnicki ověří, zda neslyšící klient má zkušenosti s tlumočnicky, zda má povědomí o Etickém kodexu a zda uvede slyšícího komunikačního partnera do situace.

5.1.4 Tlumočení pro neslyšící klienty se specifickými jazykovými potřebami

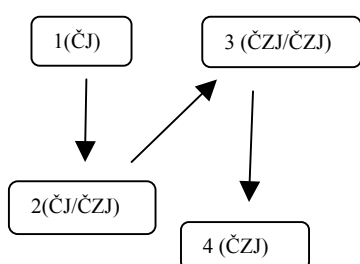
Určitá skupina klientů, s nimiž se tlumočnicki mohou setkat, jsou klienti, kteří používají ke komunikaci „nestandardní“ formu jazyka. Touto „nestandardní“ formou jazyka máme na mysli například používání tzv. homesigns, tedy domácích znaků, popřípadě znaků, které jsou typické pro starší neslyšící klienty. Projev těchto klientů se může v lexiku lišit do té míry, že slyšící tlumočnick není schopen plnohodnotně tlumočit ani v jednom směru. I v tomto případě je vhodné přizvat neslyšícího tlumočnicka, neboť pro neslyšícího tlumočnicka je jednodušší přizpůsobit svůj znakový projev klientovi i dekódovat od něj informace. Důvodem je opět skutečnost, že neslyšící tlumočnick tlumočí v rámci svého mateřského jazyka, v komunitě neslyšících se pohybuje déle než tlumočnick slyšící a v komunikaci např. se staršími neslyšícími je více zblhlý než tlumočnick slyšící.

Neslyšícího tlumočnicka v týmu oceníme především v situacích, jako je návštěva banky či úřadu, kde se v tlumočené situaci objevují termíny jako hypotéka, úvěr, trvalý příkaz, daň, sociální dávka atp. Tyto termíny sice nejsou z pohledu slyšící populace odborné nebo neznámé, a to ani pro starší občany, uvědomme si však, že slyšící tyto termíny vstřebávají mimovolně – slyší rozhovor v tramvaji, vidí reklamu v televizi nebo čtou článek v novinách. Neslyšící mají vlivem své hluchoty tento přísun informací omezený, a tak pro ně tyto termíny problematické být mohou.

Modelová situace:

Starší neslyšící klient jde do banky žádat o hypotéku na byt. Termíny s tímto procesem spojené však nezná, slyšící tlumočník zároveň není schopen vyhodnotit, které termíny jsou problematické, ani neví, jakým vhodným způsobem je nahradit, a tak je do situace jako zprostředkovatel komunikace mezi neslyšícím klientem a slyšícím tlumočníkem přizván neslyšící tlumočník.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

Komunikace mezi bankéřem (č. 1) a neslyšícím klientem (č. 4) probíhá v obou směrech skrze slyšícího (č. 2) a neslyšícího tlumočníka (č. 3).

Tlumočí-li slyšící tlumočník (č. 2) projev neslyšícího tlumočníka (č. 3), tlumočení probíhá vždy konsekutivně. Tlumočení neslyšícího tlumočníka (č. 3) jak směrem od neslyšícího klienta (č. 4), tak směrem k němu může probíhat simultánně i konsekutivně, záleží na předchozí domluvě tlumočnicků, na aktuálních potřebách vyplývajících z konkrétní situace i na nárocích neslyšícího klienta. Starší neslyšící však často vyžadují, aby s nimi neslyšící tlumočník udržoval oční kontakt, a tak tlumočení probíhá často konsekutivně.

Příprava na tlumočení:

Neslyšící tlumočník by si měl v přípravné fázi předem připravit adekvátní překlady a znaky pro termíny, které se v dané oblasti objevují.

Pro setkání s neslyšícím klientem před tlumočením by si tlumočníci měli vyhradit více času a na tlumočenou situaci se spolu s klientem připravit. Tlumočníci musejí počítat s tím, že tito klienti často nejsou zvyklí využívat tlumočnické služby, mají jiné životní zkušenosti nebo jim chybí zkušenosti z komunity neslyšících, a je tak nezbytné připravit je na průběh tlumočení precizněji, vymezit základní tlumočnická pravidla (např. že tlumočnická tlumočí v 1. osobě, že komunikaci pouze zprostředkovává a že ji žádným způsobem neovlivňuje, že neradí atp.). Tlumočníci by si však měli také uvědomit, že hlavním cílem celého tlumočení je bezproblémová komunikace mezi slyšícím a neslyšícím klientem, a tak pokud vycítí, že to daná situace vyžaduje, mohou uvést slyšícího komunikačního partnera do situace – vysvětlit, kdo je klient, kdo tlumočnick, proč jsou v situaci tlumočníci dva atd. Doporučujeme, aby se situace ujal neslyšící tlumočnick, jehož projev bude do mluveného jazyka tlumočit slyšící tlumočnick. Kdyby mluvil slyšící tlumočnick, neslyšící klienti i neslyšící tlumočnick by v danou chvíli neměli přehled, co se v situaci odehrává.

5.1.5 Tlumočení pro neslyšící klienty s narušenou komunikační schopností

Neslyšícími klienty s narušenou komunikační schopností máme na mysli klienty, kteří:

- a) nejsou schopni rozumově uchopit situaci (různý stupeň mentální retardace);
- b) hůře se orientují v běžném světě a mají problémy oddělováním reality od nereality (schizofrenie, maniodeprese);
- c) mají sníženou jazykovou kompetenci (pozdní přístup k jazyku a neosvojení si ho v jeho plném rozsahu, autismus).

V závislosti na typu konkrétní narušené schopnosti komunikace, její příčině, stupni a fázi se projev těchto neslyšících klientů v různém míře liší od „běžného“ projevu neslyšících. Neslyšící osoby se sníženou komunikační schopností mohou vnímat a pojmenovávat svět kolem sebe svým vlastním způsobem a slyšící tlumočnick i při precizní přípravě často v tlumočení těmto klientům neobstojí a tlumočení je nucen v jeho průběhu vzdát. Řešením je přizvání neslyšícího tlumočnicka. Neslyšící tlumočnick, jehož mateřským jazykem je znakový jazyk, tzn. tentýž jazyk jako jazyk neslyšícího klienta, má větší šanci adekvátně předat sdělení mezi neslyšícím a slyšícím klientem,

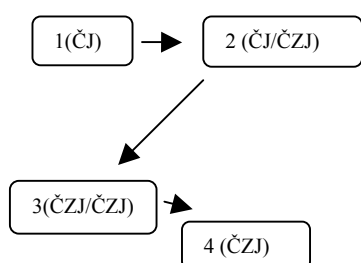
neboť neslyšící mají větší schopnost vystupovat ze struktur svého znakového jazyka a dokáží svůj projev více přizpůsobovat a vizualizovat.

V závislosti na typu a závažnosti narušené komunikační schopnosti se může stát, že neslyšící klient není schopen rozumově pojmout tlumočenou situaci, ve které se nachází, a nevnímá rozdílnost úloh slyšícího tlumočnicka, neslyšícího tlumočnicka, slyšícího komunikačního partnera atd. Neznamena to však, že tlumočníci nebudou jednat v souladu s Etickým kodexem tlumočnicka a základními pravidly, která při tlumočení běžně dodržují.

Modelová situace:

Neslyšící klient se sníženou komunikační schopností je na psychoterapii. Do situace je kromě tlumočnicka slyšícího, který tlumočí slyšícímu terapeutovi, přizván i tlumočnick neslyšící, který zprostředkovává komunikaci mezi slyšícím tlumočnickem a neslyšícím klientem.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

Tlumočení pro neslyšícího klienta (č. 4) i tlumočení jeho projevu probíhá skrze neslyšícího tlumočnicka (č. 3). Tlumočení mezi nimi probíhá výhradně konsekutivně – neslyšící tlumočnick si „vyslechne“ celou otázku a poté ji tlumočí neslyšícímu klientovi. Doba překladu k neslyšícímu klientovi je mnohonásobně delší než mezi tlumočnický, neboť neslyšící tlumočnick musí volit vhodné jazykové prostředky, aby neslyšící klient otázce porozuměl. V průběhu tlumočení se neslyšící tlumočnick ujistí, zda neslyšící

klient rozuměl otázce a zda on (neslyšící tlumočnick) pochopil klientovu odpověď správně. Až poté neslyšící tlumočnick (č. 3) tlumočí klientův projev slyšícímu tlumočnickovi (č. 2). Slyšící tlumočnick (č. 2) pak simultánně tlumočí projev neslyšícího tlumočnicka terapeutovi (č. 1).

Příprava na tlumočení:

I pro neslyšícího tlumočnicka je kódování i dekódování informací klientovi s narušenou komunikační schopností velmi náročné, a tak je u tohoto typu tlumočení neodmyslitelná kvalitní příprava neslyšícího tlumočnicka. Neslyšící tlumočnick by se měl s klientem seznámit před tlumočením na několika schůzkách, aby alespoň okrajově proniknul do jeho způsobu uvažování a komunikace, měl by se seznámit s klientovými zvyky, věcmi, které ho obklopují, a pojmenováními, která pro ně užívá. Neslyšící tlumočnick by měl být taktéž seznámen s konkrétními projevy psychického stavu klienta a s důvody narušení jeho komunikačních schopností. Na základě této přípravy by měl být tlumočnick schopen snáze dekódovat projev neslyšícího klienta a zároveň adekvátně přizpůsobit sdělení směrem k němu.

5.2 Neslyšící tlumočnick jako podpůrný tlumočnick v tlumočnickém týmu

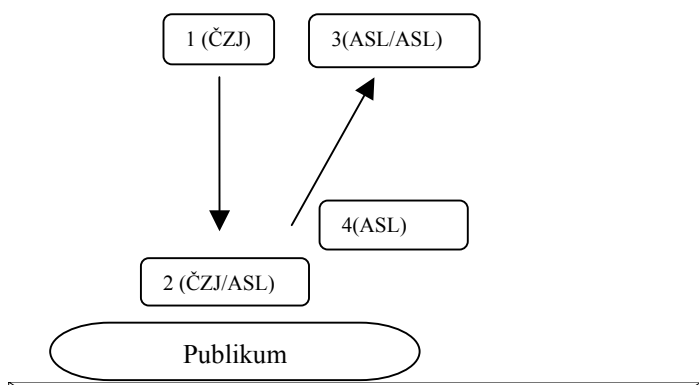
S neslyšícím tlumočnickem se můžeme setkat na pozici podpůrného tlumočnicka, tedy tlumočnicka, který aktivně netlumočí, ale poskytuje podporu aktivnímu tlumočnickovi, a to ve vztahu k aktivnímu tlumočnickovi jak slyšícímu, tak neslyšícímu.

Neslyšícího podpůrného tlumočnicka můžeme vidět např. na konferencích, při tlumočení přednášek atd., a to v situacích při tlumočení cizích znakových jazyků, popřípadě mezinárodního znakového systému. Podpůrný tlumočnick je zde nejčastěji ve funkci jazykového korektora, popř. supervizora, taktéž může zajišťovat optimální podmínky pro aktivního tlumočnicka.

Modelová situace:

Mezinárodní konference, na níž má svůj příspěvek neslyšící přednášející v českém znakovém jazyce, jeho projev je tlumočen do amerického znakového jazyka. Do situace je přizván neslyšící tlumočnick, který funguje jako podpůrný tlumočnick.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

Projev přednášejícího (č. 1) v českém znakovém jazyce (ČZJ) je tlumočen neslyšícím českým tlumočnickem (č. 2) do amerického znakového jazyka (ASL), projev tohoto tlumočnicka je znovu tlumočen do „čisté“ formy ASL neslyšícím americkým tlumočnickem (č. 3). Jelikož neslyšící tlumočnick č. 2 přebírá informace z českého znakového jazyka (č. 1) musí být s tlumočnickem č. 1 v neustálém očním kontaktu, a tak nemá přehled o tlumočnickovi č. 3 a hrozí nebezpečí, že nezachytí signál, který k němu tento tlumočnick vysílá (potřebuje něco zopakovat atp.). Do týmu je tedy přizván další neslyšící americký tlumočnick (č. 4), který může kontrolovat srozumitelnost projevu cílového tlumočnicka (č. 3) nebo v případě potřeby smluvenými signály upozorňovat neslyšícího tlumočnicka č. 2 na nastalé problémy (zpomalení tempa, potřeba zopakování informace atd.). Podpůrný tlumočnick (č. 4) je tedy v týmu oporou pro oba neslyšící tlumočnicky.

Příprava na tlumočení:

Podpůrný tlumočnick je součástí tlumočnického týmu, a tak je přítomen i společné přípravě neslyšících tlumočnicků, kde si kromě nastudování tématu a užívané terminologie domluví s aktivními neslyšícími tlumočnicky způsob spolupráce a signály, které bude pro komunikaci s nimi používat.

Neslyšícího podpůrného tlumočnicka můžeme vidět i ve vztahu k tlumočnickovi slyšícímu. Vhodné je přizvat ho k tlumočení důležitých jednání (úřední jednání, státní

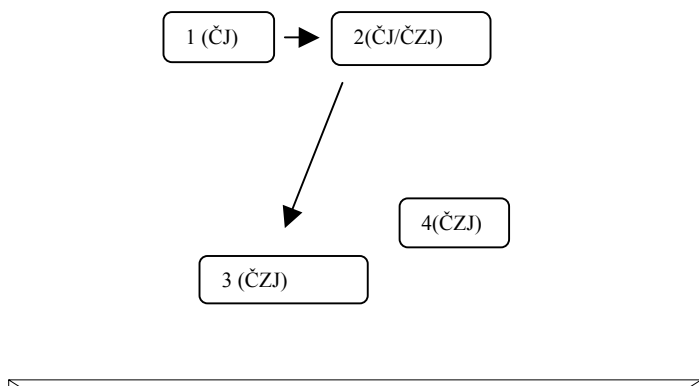
zkouška atd.), kde sice není nutné, aby neslyšící tlumočník tlumočil mezi slyšícím tlumočníkem a neslyšícím klientem, ale kde funguje jako jazykový korektor slyšícího tlumočníka a kontroluje srozumitelnost tlumočnickova projevu směrem k neslyšícímu klientovi. Tento typ týmového tlumočení je vhodný například při tlumočení u atestací ve vzdělávání, neboť zde neslyšícího klienta může vážně poškodit i drobná nepřesnost ve formulaci otázky. Neslyšící podpůrný tlumočník, který se pochopitelně musí v dané problematice dobře orientovat a dobře se na ni připravit, pak kontroluje srozumitelnost a přesnost tlumočnickova projevu, popřípadě slyšícímu tlumočnickovi „hází“ vhodnější formulace a doplňuje odborné termíny.

Neslyšící podpůrný tlumočník může být v těchto situacích oporou rovněž slyšícímu tlumočnickovi, a to když slyšící tlumočník tlumočí odpověď neslyšícího studenta, v níž se objevuje množství čísel, jmenných znaků (místních názvů, vlastních jmen osob) nebo termínů, které mluvčí speluje prstovou abecedou. V takové situaci již neslyšící podpůrný tlumočník nefunguje jako jazykový korektor slyšícího tlumočníka (slyšící tlumočník tlumočí ze znakového jazyka do mluvené řeči), ale funguje jako „nahazovač“ těchto problematických jevů. Neslyšící tlumočník zná lépe jmenné znaky, rychleji „čte“ i prstovou abecedu, čísla atd. a tyto problematické jevy pak slyšícímu tlumočnickovi „hází“ podle předem domluvených pravidel (píše je na tabuli, na papír, opakuje je pomaleji atp.).

Modelová situace:

Neslyšící student skládá státní zkoušku na vysoké škole. Tlumočí mu slyšící tlumočník. Do situace je přizván podpůrný neslyšící tlumočník.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

Slyšící tlumočnick (č. 2) tlumočí od slyšícího učitele (č. 1) směrem k neslyšícímu studentovi (č. 3) z českého jazyka (ČJ) do českého znakového jazyka (ČZJ) i od neslyšícího studenta k učitelu (z ČZJ do ČJ). Neslyšící podpůrný tlumočnick (č. 4) projev tlumočnicka sleduje a dohlíží na jazykovou správnost a srozumitelnost překladu a v případě potřeby aktivnímu tlumočnickovi „hází“ potřebné termíny. Při projevu neslyšícího studenta je připraven dekodovat problematická místa.

Příprava na tlumočení:

Neslyšící podpůrný tlumočnick musí být odborníkem na dané téma a musí znát termíny obvykle v této oblasti užívané jak v českém jazyce, tak v jazyce znakovém.

Neslyšící tlumočnick si ve společné přípravě se slyšícím tlumočnickem domluví způsob a formu spolupráce, zároveň musí být seznámen se schopnostmi a nedostatky aktivního tlumočnicka.

5.3 Neslyšící tlumočnicki na postu aktivní – pasivní tlumočnick

Z povahy týmové spolupráce, kdy se tlumočnicki střídají při tlumočení na postech aktivní – pasivní tlumočnick, je jasné, že se v těchto rolích střídají tlumočnicki, kteří jsou buď oba neslyšící, nebo oba slyšící. Jelikož se tlumočnicki střídají na stejné pozici, není možná dvojice slyšící – neslyšící tlumočnick.

K tomuto typu týmového tlumočení se přistupuje ve chvíli, kdy je tlumočený projev časově, popřípadě obsahově náročný a jeden neslyšící tlumočnick by nebyl schopen celou situaci sám kvalitně zvládnout..

Tento typ týmového tlumočení se často objevuje v kombinaci s další typem týmového tlumočení, s relay tlumočením. Neslyšící tlumočnicki střídající se na postech aktivní – pasivní tlumočnick tedy nenavazují spolupráci pouze mezi sebou, ale zároveň spolupracují s dalšími tlumočnicki (nejčastěji se slyšícími), se kterými tvoří relay tlumočnický tým.

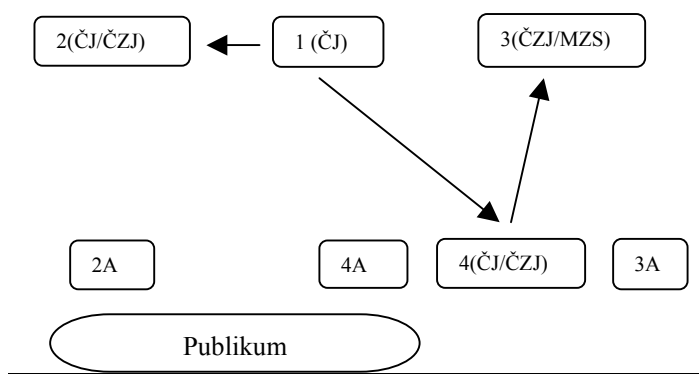
Na kombinaci dvou typů týmového tlumočení často narazíme při tlumočení mezinárodních konferencí a akcí podobného typu, neboť zde je třeba jak neslyšících tlumočnicků, aby tlumočili z cizího znakového jazyka, popřípadě mezinárodního

znakového systému, tak slyšících tlumočnicků, kteří tlumočí do jazyků mluvených (relay tlumočení). Na takových akcích není zároveň možné dělat pravidelné tlumočnické přestávky, a tak mají slyšící i neslyšící tlumočníci každý svého tlumočnického kolegu, s nímž se střídají (tlumočení na pozici aktivní – pasivní tlumočnick). Neslyšící tlumočnick se tedy připravuje na dvou úrovních – se svým neslyšícím kolegou, se kterým je tlumočnick ve vztahu aktivní – pasivní tlumočnick (dodržují pravidla vztahující se k tomuto typu tlumočení), a zároveň s dalšími kolegy (chovají se podle pravidel vyplývajících z povahy tlumočení v relay týmu).

Modelová situace:

Konference, na níž není možné dělat pro tlumočnick pravidelné přestávky. Z tohoto důvodu mají všichni tlumočnick svého podpůrného tlumočnicka.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

Příspěvek na konferenci má slyšící přednášející v českém jazyce (č. 1), jeho projev je tlumočený slyšícím tlumočnickem (č. 2) do českého znakového jazyka (ČZJ). Projev mluvího je dále neslyšícím tlumočnickem (č. 3) tlumočen do mezinárodního znakového systému (MZS). Kvůli k tomu, že pro tlumočení vizuálně-motorického kódu musí být splněn předpoklad, že tlumočnick musí vidět na mluvího/tlumočnicka, jehož projev tlumočí, je v situaci přítomen další neslyšící tlumočnick (č. 4), který „zrcadlí“ (opakuje) projev mluvího pro tlumočnicka č. 3. Každý aktivní tlumočnick má „svého“ pasivního tlumočnicka, se kterým se na pozici aktivní – pasivní tlumočnick střídá. Tito tlumočnicki jsou označeni čísly 1a, 2a, 3a, 4a, přičemž pasivní tlumočnick 1a je pasivním tlumočnickem vzhledem k aktivnímu tlumočnickovi 1, tlumočnick 2a k tlumočnickovi 2 atd.

Příprava na tlumočení:

Neslyšící tlumočníci, kteří se spolu střídají na postu aktivní – pasivní tlumočnick, mají předem smluvené signály, intervaly, po kterých se budou v tlumočení střídat atd. Před tlumočením si zároveň i s ostatními tlumočnický ujasní logistické rozestavení všech tlumočnicků – aktivních i pasivních tak, aby byly dodrženy všechny předpoklady: na cílové musí dobře vidět publikum, příslušná dvojice tlumočnicků musí být rovněž v očním, popřípadě tělesném kontaktu (sedí vedle sebe).

Při tlumočení je vhodné, aby se všichni tlumočníci na postech aktivní – pasivní tlumočnick střídali ve stejný okamžik.

6. Jiné situace, ve kterých figuruje neslyšící tlumočnick

Následující situace, v nichž figuruje neslyšící tlumočnick, nejsou záměrně zahrnuty do hlavního přehledu, neboť jsou v nějakém směru „zvláštní“. Uvádím je zde proto, že i když není zcela jednoznačné, že se jedná o tlumočení, jsou tyto situace zajímavé a nabízejí další možnosti využití neslyšících tlumočnicků.

Označení tlumočnick používám i nadále, neboť respektuji obvykle užívanou terminologii. Označení tlumočnick tedy v této kapitole nemusí znamenat tlumočnicka, který vždy splňuje všechny podmínky vymezené v kapitolách předchozích.

6.1 Umělecké tlumočení

Uměleckým tlumočením máme na mysli tlumočení uměleckých textů (písni, divadelních her atp.), kde nepřekládáme pouze z jazyka do jazyka a neklademe důraz na obsah, ale především na formu.

Umělecké tlumočení nikdy neprobíhá bez předchozí přípravy, která zahrnuje i překlad textu. Osoba, která text překládá, musí mít kromě kompetencí v obou jazycích i cit pro oba jazyky a určitou dávku nadání, aby překlad připravila kvalitně. V našem prostředí je běžné, že ve fázi překladu spolupracují slyšící a neslyšící tlumočnicki.

Do nedávné doby bylo téměř pravidlem, že přestože se neslyšící tlumočnicki podíleli na přípravné fázi uměleckého tlumočení, nebyli v pozici tlumočnicků, kteří text ve výsledku tlumočili. Proč je pozice tlumočnicků uměleckých textů obsazována slyšícími tlumočnicki, je poměrně pochopitelné – tlumočnicki jsou mnohdy nuceni reagovat na konkrétní podnět, změnu tempa a přizpůsobit se. Neslyšící tlumočnick, který nemá zpětnou zvukovou kontrolu, takto reagovat nemůže.

Možností, jak zapojit neslyšící tlumočnicki i do finální fáze, tedy do tlumočení samého, je vytvořit týmu se slyšícím tlumočnickem, kdy slyšící tlumočnick situaci kontroluje a koordinuje a udává rytmus celému tlumočení a neslyšící tlumočnick reaguje na jeho podněty. U uměleckého tlumočení je velmi důležitá sehanost celého týmu a schopnost rychle na sebe reagovat.

Tento typ tlumočení není zahrnut v hlavním přehledu, neboť zde vyvstává otázka, zda je neslyšící tlumočnickem pouze tlumočnickem, nebo již interpretem předem přeloženého textu.

Role neslyšícího tlumočnicka u uměleckého typu tlumočení v sobě nicméně skrývá řadu možností. Naši neslyšící kolegové ve Velké Británii například tlumočí v televizních pořadech pro děti. Toto tlumočení probíhá tak, že zatímco slyšící tlumočnick mimo záběr kamery tlumočí z mluveného jazyka do jazyka znakového, neslyšící tlumočnick tento projev náležitě upravuje pro dětské publikum a vybírá vhodné jazykové prostředky pro konkrétní situaci. V našem prostředí se tento typ tlumočení zatím nevyskytuje.

6.2 Komunitní tlumočení

Někteří neslyšící klienti nevyužívají běžné tlumočnické služby se slyšícími tlumočnickými, ale v situacích, kdy určitou situaci jazykově nezvládnou a potřebují tlumočnicka, si zvou neslyšícího tlumočnicka, který je kompetentní v českém jazyce a je zvyklý komunikovat se slyšící populací. Tento typ tlumočení poměrně hojně využívají starší neslyšící, a to ať z důvodu špatné zkušenosti se slyšícími tlumočnickými a nedůvěry v ně, nebo z obavy, že slyšící tlumočnick nebude jejich projevu rozumět nebo že oni nebudou dobře dorozumět jemu. Komunitní neslyšící tlumočnick může tlumočit v situacích, jako je návštěva lékaře, úřadu, při tlumočení dopisu atp., tedy při individuálním tlumočení.

Role neslyšícího komunitního tlumočnicka je pochopitelně poněkud odlišná než při tlumočení se slyšícím tlumočnickem a tlumočení probíhá jiným způsobem. Neslyšící tlumočnick může se slyšícím komunikačním partnerem komunikovat mluvenou formou jazyka (za předpokladu, že dobře odezírá a zároveň je schopen srozumitelného projevu v mluveném jazyce), popřípadě pomocí formy psané.

Komunitní tlumočení není zařazeno do hlavního přehledu, neboť je nejedná o tlumočení týmové. Zároveň je otázkou, do jaké míry jsou neslyšící vzhledem k tlumočené situaci neutrální a zda je zde jasně oddělována funkce tlumočnicka (který do situace žádným způsobem nezasahuje) a asistenta (který může poradit, vyjádřit svůj názor atd.).

6.3 Tlumočení pro hluchoslepé klienty

Hluchoslepí klienti, tedy klienti, kteří ani s kompenzačními pomůckami nejsou schopni vidět ani slyšet, používají ke komunikaci mnoho druhů komunikačních kódů (Lormova abeceda, Braillovo písmo, dotekový znakový jazyk).

My se ve vztahu k neslyšícím tlumočnickům budeme zabývat klienty, u nichž se slepota vyskytla až jako druhá, přidružená vada a kteří používají ke komunikaci znakový jazyk, i když určitým způsobem modifikovaný, přizpůsobený jejich potřebám. Hluchoslepí klienti používají ve svém projevu směrem ke komunikačnímu partnerovi znakový jazyk „běžným“ způsobem a při projevu svého komunikačního partnera se ho dotýkají a tímto způsobem jeho projev „čtou“. „Čtení“ znakového jazyka může probíhat dvěma způsoby. Prvním je, že hluchoslepý klient má svoje ruce položené na ruku svého komunikačního partnera a jeho komunikační partner „normálně“ znakuje. Druhou možností je, že komunikační partner hluchoslepeho klienta vede jeho ruce a znakuje směrem k němu, jako kdyby klient znakoval sám.

Komunikace s hluchoslepým klientem, který komunikuje takto „upraveným“ znakovým jazykem, může být náročná nejen pro komunikační partnery slyšící, ale i pro neslyšící, a tak může být neslyšící tlumočnick, který je zvyklý komunikovat s osobami s hluchoslepotou, přínosem nejen v situacích, kdy je třeba tlumočit do mluveného jazyka, ale i jako zprostředkovatel komunikace mezi hluchoslepým klientem a neslyšícím komunikačním partnerem.

Tento typ tlumočení s neslyšícím tlumočnickem není zařazen do hlavního přehledu, neboť problematika osob s hluchoslepotou je natolik specifická, že pro rozsah této práce není možné ji pojmut v celé její šíři. K problematice tlumočení pro hluchoslepé klienty viz Suralová – Horáková, 2008, a Langer, 2008.

6.4 Tlumočení ve vzdělávání

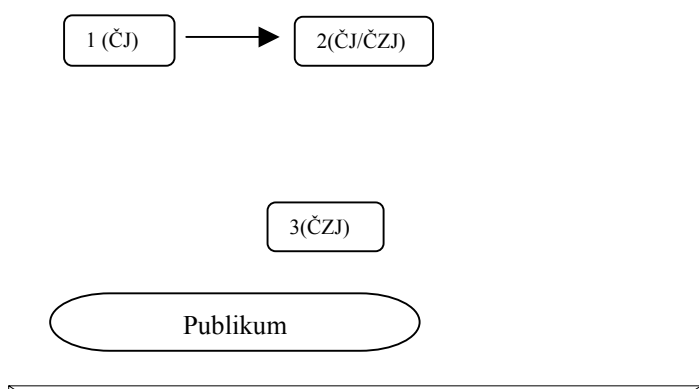
Neslyšící mají stále větší potřebu vzdělávat se v různých oblastech, a to i v oblastech odborných. I když se tlumočníci snaží profilovat a vzdělávat, není v jejich možnostech být odborníky ve všech oblastech, a tak často tlumočí témata, pro která nemají potřebné vzdělání ani znakovou zásobu, a i když se na tlumočení připravují, není výsledek vždy uspokojivý. V tuto chvíli se nabízí neslyšící tlumočnick, který by kromě běžných tlumočnických kompetencí byl i specialistou na tlumočené téma.

Neslyšící tlumočník by zde mohl fungovat na postu podpůrného tlumočníka, který by problematické termíny kódoval, popřípadě dekódoval slyšícímu tlumočnickovi a „nahazoval“.

Modelová situace:

Přednáška na téma, ve kterém slyšící tlumočník nemá potřebné vzdělání a v němž nezná znaky pro odborné termíny. Do situace je tedy přiznán neslyšící podpůrný tlumočník – odborník na tlumočené téma.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

Slyšící tlumočník (č. 2) tlumočí projev mluvčího (č. 1) z českého jazyka (ČJ) do českého znakového jazyka (ČZJ). Neslyšící podpůrný tlumočník v této situaci funguje jako „nahazovač“ odborných termínů – slyšící tlumočník termín, pro který nemá znak, speluje prstovou abecedou a neslyšící podpůrný tlumočník (č. 3) slyšícímu tlumočnickovi „hodí“ příslušný znak, popřípadě vhodný opis termínu, a slyšící tlumočník ho použije.

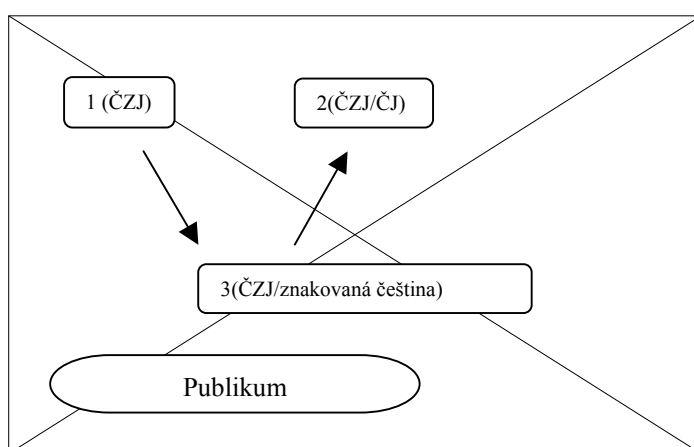
Další možností využití neslyšícího tlumočníka ve vzdělávání by mohlo být vytvoření relay tlumočnického týmu. Neslyšící tlumočník by při tlumočení projevu ze znakového jazyka do jazyka mluveného slyšícímu tlumočnickovi problematické termíny speloval prstovou abecedou, naopak do projevu slyšícího tlumočníka (který by pro odborné termíny používal prstovou abecedu) by přidával ekvivalentní znaky, případně by použil

vhodný opis termínu. Další možností by bylo, že by tlumočení mezi slyšícím a neslyšícím tlumočnickem probíhalo nikoli v českém znakovém jazyce, ale ve znakované češtině.

Modelová situace:

Tlumočení semináře o počítačích. Slyšící tlumočnick není v této oblasti vzdělaný, a tak vytváří spolu s neslyšícím tlumočnickem relay tlumočnický tým.

Schéma rozmístění tlumočnicků:

Popis schématu:

Neslyšící tlumočnick (č. 3) je na pozici relay tlumočnicka a tlumočí projev mluvčího (č. 1) z českého znakového jazyka (ČZJ) do znakované češtiny. Slyšící tlumočnick (č. 2) tlumočí ze znakované češtiny do jazyka českého, mluveného (ČJ).

Takové tlumočení ve vzdělávání by bylo jistě přínosem, v žádných dostupných pramenech však není informace, že by se někde skutečně praktikovalo, a proto ho nezařazujeme do hlavního přehledu.

7. Situace neslyšících tlumočnicků v České republice

V České republice byly po dlouhou dobu poskytovateli tlumočnických služeb tlumočníci, kteří neměli žádné tlumočnické vzdělání a jedinou jejich tlumočnickou dovedností byla určitá znalost českého znakového jazyka. Tlumočníci nejen že mnohdy neměli odpovídající vzdělání jazykové, neměli ani vzdělání obecně tlumočnické a mnohdy nesplňovali ani osobnostní předpoklady pro tuto profesí.

Úroveň tlumočnických služeb se od roku 2003 snaží pozdvihnout především Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, která jako jediná nabízí, dnes již akreditovaný, Certifikační vzdělávací program, který připravuje tlumočnické teoreticky i prakticky na individuální tlumočnický výkon. Stále však tlumočnickům chybí vzdělání v oblasti týmového tlumočení a příprava na práci v tlumočnických týmech. Tlumočníci tedy nemají tlumočení v týmu dostatečně v podvědomí a málo kdy k němu přistupují¹⁵.

V tomto se odráží právě situace neslyšících tlumočnicků u nás. Jelikož neslyšící tlumočníci nejsou jako týmoví kolegové příliš vyhledáváni, nemají neslyšící potřebu stát se neslyšícími tlumočnickými. Mnozí neslyšící o možnosti stát se profesionálním tlumočnickem ani neví, neboť nemají v této profesi tlumočnické vzory, se kterými by se častěji setkávali. Nízký počet neslyšících tlumočnicků a jejich malá zkušenost s touto prací se pak odráží v práci samotné. V tlumočnických situacích jednájí neslyšící i slyšící tlumočníci intuitivně, bez kvalitní předchozí přípravy a spíše než o týmovou práci se jedná o jakési „spolutlumočení“.

S nárůstem povědomí o týmovém tlumočení a se zvyšujícími se nároky na úroveň poskytovaných tlumočnických služeb situace pravděpodobně povede tomu, že i v našem prostředí budou neslyšící tlumočníci běžnými poskytovateli tlumočnických služeb pro neslyšící.

V současné době Česká komora tlumočnicků znakového jazyka v rámci Certifikačního programu nabízí vzdělání i neslyšícím tlumočnickům, taktéž Centrum zprostředkování tlumočnicků¹⁶ pro neslyšící již eviduje neslyšící tlumočnické.

¹⁵ Pokud už nějaký tým vytvořen, jedná se nejčastěji o tým aktivní-pasivní tlumočnické, ale ani tady nepobíhá tlumočení vždy podle pravidel v týmu.

¹⁶ www.asnep.cz/tlumoceni

8. Závěr

Tlumočení v týmu a neslyšící jako profesionální tlumočník jsou u nás stále ještě málo používané pojmy. Byla bych ráda, kdyby tato práce spolu s dalšími pracemi a semináři na toto téma posloužila jako začátek ke změně této situace, neboť neslyšící tlumočníci jako členové tlumočnických týmů mohou pozvednout úroveň tlumočnických služeb pro neslyšící u nás.

Kvalitní tlumočnický servis mohou poskytovat pouze tlumočníci, kteří jsou schopni na sobě pracovat, vzdělávat se a nebojí se zkoušet nové pracovní postupy, a kteří jsou schopni se odpovídajícím způsobem na tlumočenou situaci připravit. Výsledek každé tlumočnické situace je závislý na mnoha různých dílčích úkolech – důležité je zvolení vhodného druhu spolupráce, příprava celého týmu i jednotlivců, důvěra mezi kolegy a zda jsou dodržována pravidla pro konkrétní typ tlumočené situace. Bez teoretické přípravy se totiž opravdu neobejdeme, chceme-li být při práci v týmech s neslyšícími kolegy úspěšní.

9. Resumé

Bakalářská práce „Neslyšící tlumočníci v pracovním týmu“ by měla sloužit jako základní vhled do problematiky týmového tlumočení, kdy jsou členy týmů neslyšící tlumočníci.

První, teoretická část, se věnuje druhům týmové spolupráce, základním pravidlům pro sestavování tlumočnických týmů a práci v nich.

Dále se zabývá neslyšícími tlumočníky – jaká kritéria by měli splňovat pro výkon této profese a jakým způsobem je pro ně závazný Etický kodex tlumočnicka. V neposlední řadě se zde vymezují pravidla pro spolupráci v týmu s neslyšícím tlumočnickem.

Praktická část práce obsahuje výčet situací, v nichž je vhodné přizvání neslyšícího tlumočnicka a ukazuje přínos neslyšícího tlumočnicka pro konkrétní situace. Každý typ tlumočené situace je demonstrován na modelové situaci, která obsahuje schéma rozmístění tlumočnicků a popis jejich práce při tlumočení i v přípravné fázi.

Závěr práce je věnován stručnému vhledu do situace neslyšících tlumočnicků u nás.

10. Použitá a doporučená literatura

Alcron, B. J. – Humphrey, J. H. (2001): *So You Want To Be An Interpreter? An Introduction to Sign Language Interpreting*. Amario, Texas: HaH Publishing Company.

Cartwright. B. M. (1999): *Encounters With Reality. 1001 Interpreter Scenarios*. Alexandria: RID Press.

Čeňková, I. (1988): *Teoretické aspekty simultánního tlumočení*. Praha: UK.

Čeňková, I., et al.(2001): *Teorie a didaktika tlumočení I*. Praha: FF UK,.

Čermák, F. (2004): *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Praha: Karolinum.

De Wit, M. – Sluis, I. (2007): Dostat z toho co nejvíce. Rozvoj jednotlivce a týmu. In: *Inovativní praktiky v týmovém tlumočení*. Sborník příspěvků z konference EFSLI 15.-17.zář 2006, Praha: ČKTZJ, s.40-45.

Dingová, N. (2006): Tlumočník. In: Hudáková, A. (ed.): *Ve světě sluchového postižení*. Praha: FRPSP a Středisko rané péče Tamtam, s. 37–41.

Etický kodex tlumočnicka [on-line]. Dostupné online na adrese: <http://www.cktzj.com/index.php?page=kodex>. Cit. 25. 6. 2008

Hoza, J. (2003): *The interpreter's Guide to Life: 365 Tips for Interpreters*. Burtonsville: Sign Media.

Jones, A. (2007): Týmové tlumočení: dobrý týmový kolega. In: *Inovativní praktiky v týmovém tlumočení*. Sborník příspěvků z konference EFSLI 15.-17.září 2006, Praha: ČKTZJ, s. 36-39.

Langer, J. (2008): Problematika osob s hluchoslepotou a kontaktní tlumočení [DVD]. Praha: ČKTZJ.

Minns, P. (2005): Application de la TIT a la pratique professionnelle de l'inteprétation de conference sur le marche prive. In: Israel, F. – Lederer, M.: *La Théorie Interprétative de la Traduction*. Paris, s. 125-139.

Nováková, R. (2008): *Mezinárodní znakový systém a šestijazyčný překladový slovník frází (ČZJ, DGS, ASL, BSL, PJM, MZS)* [DVD]. Praha: ČKTZJ.

Relay [online]. Dostupné online na adrese: <<http://www.aiic.net/glossary/default.cfm?ID=79&letter=R>>. [Cit.](#) 20. 4. 2008.

Seleskovitch, D. (2001): *Interpreting for International Conferences. Problems of Language and Communication*. Arlington: Pen and Booth.

Souralová, E. – Horáková, R. (2008): *Problematika osob s hluchoslepotou a kontaktní tlumočení u hluchoslepých preferujících český znakový jazyk*. Praha: ČKTZJ.

Tetauerová, I. (2008): *Mezinárodní znakový systém*. Praha: ČKTZJ.

Vysušek, P. (2007): Situace týmového tlumočení v ČR a postavení neslyšícího tlumočnicka v tlumočnickém týmu. In: *Inovativní praktiky v týmovém tlumočení*. Sborník příspěvků z konference EFSLI 15.-17.září 2006, Praha: ČKTZJ, s.17-18.

Walker, J. (2007): Od spolupráce ke spolutlumočení: definice, aplikace, osnova. In: *Inovativní praktiky v týmovém tlumočení*. Sborník příspěvků z konference EFSLI 15.-17.září 2006, Praha: ČKTZJ, s. 40-45.

Zákon č. 155/1998 Sb. ze dne 11. června 1998 o znakové řeči a o změně dalších zákonů